

VÅRT FÖRSVAR

Oberoende tidskrift sedan 1890

Nr 3, Oktober 2021

The world may change. **World class doesn't.**

In today's changing world, we face technological, financial and logistical challenges that conventional thinking just won't match.

It takes innovative, pragmatic thinking to push boundaries and develop clever solutions.

We call it the thinking edge.

www.saabgroup.com

SAAB

VÅRT FÖRSVAR

Oberoende tidskrift för försvar
och säkerhet sedan 1890. Utges
av Allmänna Försvarsföreningen.

Vårt Försvar utkommer med fyra
nummer per år. Tidskriften är ett
populärvetenskapligt, opolitiskt
organ för analys och debatt i
försvars- och säkerhetsfrågor.

Ansvarig utgivare:

Elisabeth Nilsson

Chefredaktör:

Tommy Jeppsson

E-post: chefredaktoren.vf@aff.a.se

Redaktionskommitté:

Johanna Gårdmark, Gunilla Herolf,
Tommy Jeppsson, Bo Jifält,
Stefan Ring, Olle Schylander och
Anna Wieslander.

Grafisk design:

ClearDesign.se

Tryck:

Tryckerigruppen AB

Nästa nummer:

15/12 2021

Material:

Publicering av artiklar införda i Vårt
Försvar medges med angivande av
källan. Tidskriften tar inte ansvar för
insänt icke beställt material.

Prenumeration:

Helår fyra nummer: 300 SEK.

Pris t o m 25 år: 100 SEK.

Bankgiro 482-8885 eller

Plusgiro 127 11-8

ISSN:

0042 - 2800

Annonser och annonspriser:

AFF:s kansli

Teatergatan 3, 111 48 Stockholm

Telefon: Kanslichefen Olle Schylander

070-302 77 20

E-post: aff@aff.a.se

www.aff.a.se

Organisationsnummer:

802000-1106

Omslagsbild: Att nå samförstånd mellan Kina,
Ryssland och väst erbjuder stora politiska och
diplomatiska utmaningar. Foto: www.kremlin.ru,
Ron Adar / Shutterstock, Frederic Legrand –
COMEO / Shutterstock, Asatur Yesayants / Shutter-
stock, EU2016 SK / flickr, Foreign and Common-
wealth Office / flickr (Bilderna är ett montage).

Björnen, draken och väst

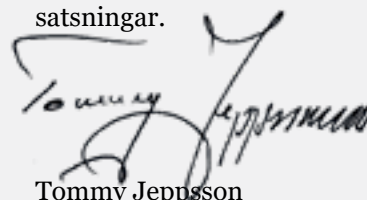
Kinas och Rysslands säker-
hetssamarbete är byggt på
ett förhållande i obalans. I
middagstal och officiella uttalanden
lovordas samarbetet i de båda
huvudstäderna, samtidigt som det
i verkligheten också präglas av
konkurrens och misstro. Den
historiska faktorn påverkar. Ett
påtagligt exempel utgör de två
fördrag med Kina, 1858 respektive
1860, där Ryssland under en kine-
sisk svaghetsperiod erhöll stora
landområden på Amurflodens
vänstra strand. I dag är rollerna
ombytta och i Centralasien, en
region som Ryssland anser vara en
del av sin intressesfär, är de båda
ländernas intressen samman-
fallande. Kinas ekonomi är sex
gångar större än Rysslands och
försvarsbudgeten mellan tre och
fyra gånger större. Moskva har all
anledning att oroas över ett ekono-
miskt och militärt allt starkare Kina,
samtidigt som det egna landets
svaga ekonomi knappast torde
lugna makthavarna i Kreml.

Tanken är inte orimlig att Kinas
plan att senast år 2049 vara globalt
ledande militärt, ekonomiskt,
vetenskapligt och kulturellt, kan
ha föregåtts av anspråk på åter-
lämnande av de landområden
som avträdades till Ryssland under
mitten av 1800-talet. Ytmässigt
handlar det om över 900 000
kvadratkilometer, eller två gånger
Sveriges yta, och sammantaget
är gränsen mellan Ryssland och
Kina drygt 400 mil. Frågan är
om Moskva skulle låta det ske på
fredlig väg. Det ryska jätterikets
södra flank borde därför oroas
mer än den västra även om
retoriken utpekar väst och Nato
som den stora faran. Det är värt
att påminnas om att inget varar
i evighet, vilket även gäller

gränsdragningen länder
emellan.

Kina och Ryssland förenas i ett
gemensamt missnöje med det
politiska, militära, ekonomiska och
kulturella inflytande som väst har.
De ser också annorlunda på bl a
demokrati och mänskliga rättigheter
och accepterar inte det synsätt som
väst har. Det utmanas genom bl a
cyberangrepp och omfattande
påverkansoperationer, vilkas syfte
är att splittra EU och Nato. Om det
som förenar de två är starkare än
det som kan splittra finns olika
meningar, men att Ryssland är
junior i relationen till Kina borde
vara oomtvistligt.

Motdraget är det säkerhets-
samarbete i Indo-Pacific regionen
som utvecklas mellan USA, Japan,
Australien och Indien vars syfte är
att skapa en motvikt mot kinesisk
expansionism. Det är en utveckling
som ytterligare understryker USA:s
strategiska fokus mot Stilla havet och
Sydostasien där, som en konsekvens,
pressen på européerna att ta ett ökat
ansvar för den egna säkerheten inte
bedöms minska. Storbritanniens
ambition att åter vara en militär
aktör öster om Suez indikerar
möjligen även en framtida nöd-
vändighet för övriga europeiska
Nato- och EU-medlemmar att bidra
till bl a säkrade handelsflöden till
vår del av världen från Persiska
viken och Asien. Dessutom, att i
egenintresse motverka kinesisk
utbredning förutom ett dito
avseende Ryssland, åtaganden som
skulle framtvunga ökade försvars-
satsningar.

Tommy Jeppsson

VÅRT FÖRSVAR Nr 3, Oktober 2021

Noterat

- 5** Minou Sadeghpour
Kupp eller inte, Afghanistan, civilt försvar, klimatet, ny regional ordning.

Forskare om vår multipolära värld

- 7** Kjell Engelbrekt
En multipolär världsordning
Rivaliteten mellan USA och Kina definierar 2000-talet.

Tema: Kina, Ryssland och väst

- 11** Ingolf Kiesow
Kinas och Rysslands samarbete
Länderna samarbetar allt närmare.
- 14** Ingolf Kiesow
Kinas verktyg för att hjälpa och härska
Världens största infrastrukturprojekt någonsin.
- 16** Njord Wegge
Kampen om dominans og innflytelse i Arktis
En russisk og kinesisk ekspansjon i nord.
- 18** Niklas Granholm
Ny strategisk geografi i norr
Ett nytt Arktis växer fram.

Analys

- 21** Anna Matheij
Polen och USA
USA har blivit allt viktigare för Polen.
- 24** Anders Melander
Totalförsvar för framtida hot
Gårdagens krig är inte framtidens.
- 26** Kristina Syk
Ledning av det civila försvaret
Näringslivet spelar en stor roll.
- 29** Hans Brun
Säkerhet och personalfrågor
Skydda verksamheten och individen.
- 32** Olle Wästberg
Demokratin behöver försvaras
Demokratin är i kris.
- 35** Bo G Hall
Värnplikt och rösträtt för kvinnor
Ett sekel sedan parlamentarismen infördes.

Ord i tiden

- 38** Andreas Braw
Ledarskap utan teorier
Ledarskap är kärnan i officers- och gruppbefälsprofessionen.

KUPP ELLER INTE KUPP?

Den 25 juli avskedade Tunisien president, Kais Saied, landets premiärminister och upplöste parlamentet i 30 dagar. Säkerhetsstyrkor placerades runt parlamentsbyggnaden i Tunis och hindrade lagstiftare från att passera. Dagen efter tvingade presidenten ut den tillförordnade justitieministern, avskedade försvarsministern och beordrade stängning av Al Jazeera kontor.

Rached Ghannouchi, talesperson för parlamentet och sedan länge ledare för det islamistiska partiet Ennahda, kallade Saieds agerande för en "kupp". Presidenten hade hänvisat till en artikel i den tunisiska konsti-

tutionen som ger statschefen makt att göra precis vad han gjorde vid "överhängande fara som hotar landets integritet och landets säkerhet och oberoende".

Kritiker menar att det är mycket tveksamt om landets allvarliga ekonomiska problem, parlamentariska drift och en våg av Covid-19 faktiskt utgör en sådan överhängande fara. Detta är något som endast landets konstitutionsdomstol kan avdöma – men tyvärr finns det ingen domstol som utövar någon verksamhet, eftersom det inte finns någon enighet kring vilka domare som ska utses.

Kupp eller inte kupp, ingen hade förutsett att detta skulle hända i Tunisien. Landet är (eller var) den "enda framgångs-sagan" för den arabiska våren.

Porträtt President Kais Saied.
Foto: Wikimedia Commons.

PERSONALBEHOVET FÖR CIVILT FÖRSVAR

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har fått i uppdrag av regeringen att initiera ett arbete med att kartlägga behovet av personal inom bevakningsansvariga myndigheter, kommuner, regioner och näringslivet för att kunna upprätthålla nödvändig verksamhet vid höjd beredskap och krig.

En utgångspunkt för bedömningen av personalbehoven kan bland annat vara de områden som regeringen

pekat ut som särskilt viktiga i totalförsvarspropositionen. Dessa är ordning och säkerhet, skydd av civilbefolkningen, hälso- och sjukvård, livsmedel och dricksvatten, finansiell beredskap, transporter, energiförsörjning samt elektroniska kommunikationer och post.

När MSB har redovisat sin kartläggning avser regeringen att låta utreda hur behoven kan realiseras.

AFGHANISTAN I KORTHET

Förra året tillkännagav dåvarande presidenten Donald Trump en plan för tillbakadragande från Afghanistan och undertecknade ett avtal med talibanerna som begränsade USA:s militära insatser. President Joe Biden meddelade före sommaren att de sista amerikanska trupperna skulle lämna landet i slutet av augusti 2021. När tidsfristen för tillbakadragandet närmade sig, inledde talibanerna en blixtoffensiv och tog över stad efter stad.

Den afghanska regeringens kollaps är den hittills största utrikespolitiska krisen för Bidens administration. Bedömare jämför situationen med historiska bakslag för tidigare presidenter såsom tillbakadragandet från Vietnam och den misslyckade invasionen av Kuba.

När denna artikel skrivs är situationen i Afghanistan svåranalyserad och framtiden för landet och dess befolkning extremt oviss. Nyhetsrapporteringen har kantats av inslag med människor som desperat klamrar sig fast vid flygplan i hopp om att kunna lämna landet, president Ashraf Ghani som flyr landet och talibaner som intar presidentpalatset och tar över makten. Debatten om resultatet av 20 års internationell närvaro har bara börjat.

Presidentpalatset i Kabul, Afghanistan.
Foto: U.S. Secretary of Defense / flickr.

VATTENBRIST, OROLIGHETER OCH KONTROVERSIELLA LAGFÖRSLAG

Extrema temperaturer och torka har lett till vattenbrist i den oljerika provinsen Khuzestan i Iran. Torkan har även inneburit låga vattennivåer

Khuzestan-provinsen, Iran.
Foto: Wikimedia Commons.

i dammar, som i sin tur har lett till omfattande strömavbrott. Bristen på vatten och el har resulterat i stora protester.

Flera myndighetsrepresentanter i landet erkänner att provinsen har drabbats hårt. Regeringen, med den avgående presidenten Hassan Rouhani i spetsen, uppger att den har avsatt medel för att stötta regionen och dess invånare i den svåra situationen. Rouhani menar dock att protesterna och orolig-

heterna ska ses som isolerade händelser och anklagar i stället lokala separatistgrupper och utländska medier för att försöka dra nytta av situationen i syfte att motsätta sig det teokratiska etablissemang.

Parallellt med torka och vattenbrist har konservativa krafter försökt driva igenom ett mycket kontroversiellt lagförslag. Irans parlament har dock avbrutit sin granskning av lagförslaget. Kritiker menar att det huvudsakliga syftet med detta förslag är att införa fler kontroller i ett land där de viktigaste sociala medietjänsterna redan är förbjudna.

"We don't declare war anymore; We declare national defense."

Eugene McCarthy

EN NY REGIONAL ORDNING

Den amerikanske försvarsministern, Lloyd Austin, talade i juli 2021 i Singapore vid en konferens anordnad av tankesmedjan *International Institute of Strategic Studies (IISS)*. I sitt tal uppmanade han de allierade länderna i regionen att "tvinga" fram en ny regional ordning. Detta uttalande gjordes under ministrarnas första besök i regionen sedan han tillträdde sin tjänst i Bidenadministrationen.

Lloyd Austin redogjorde i sitt anförande för sin strategiska vision och deklarerade bland annat följande:

"Tillsammans ska vi samordna oss bättre, stärka vårt nätverk och vara mer innovativa. Och vi arbetar för att se till att våra allierade och

partners har de resurser, den kapacitet och den information som de behöver".

Enligt den amerikanske försvarsministern innebär detta bland annat att USA avser att arbeta med allierade för att avskräcka aggression över hela konfliktspektrumet, inklusive i den så kallade gråzonen.

Försvarsministern förstärkte sitt uttalande med att tillägga följande:

"Integrerad avskräckning betyder att vi ska använda varje militärt och icke-militärt verktyg i vår verktygslåda, i nära samarbete med våra allierade och partners."

USA:s Försvarsminister Lloyd J. Austin III talar med Storbritanniens försvarsminister, Ben Wallace, i telefon. Bilden tagen i Pentagon.
Foto: U.S. Secretary of Defense / flickr.

Minou Sadeghpour är verksam som styrelseledamot i Allmänna Försvarsföreningen samt bevakar säkerhetspolitik och utvecklingen i omvärlden.

En multipolär världsordning

*En rad samtida forskare anser att rivaliteten emellan USA och Kina kommer att vara definierande för 2000-talet och att styrkan i näringslivet och i termer av teknologisk utveckling blir utslagsgivande. För närvarande, anser dessa forskare, positionerar sig båda dessa länder för en långvarig kraftmätning, vars yttersta konsekvens mycket väl kan komma att bli en militär konfrontation, skriver **Kjell Engelbrekt**.*

USA:s ledande roll i världen sedan 1940-talets mitt har byggts på två avgörande premisser. Den första var att amerikanska politiska ledare var villiga att upprätthålla det som ibland kallats för *Pax Americana*, och den andra att man hade förmågan att göra detsamma.

Under åren 2016-2020 fick framför allt allierade och partnerländer uppleva att en amerikansk president, Donald J Trump, för första gången på flera generationer gav uttryck för en djup tveksamhet till själva huvudpoängen med *Pax Americana*. Trump tycktes alltså inte uppskatta att den amerikanska försvarsmakten har en omfattande internationell närvaro i syfte att stabilisera geografiska regioner, såsom Europa, Mellanöstern och Ostasien, i utbyte emot nära säkerhetspolitiska och ekonomiska band till de regeringar med vilka man samarbetar för att få tillgång till militärbaser, hamnar och logistiska stödjepunkter.

Med det hastiga och delvis illa organiserade tillbakadragandet

ifrån Afghanistan har under augusti 2021 frågor rests även kring USA:s nuvarande förmåga att fortsätta att leva upp till ett näst intill globalt ansvar för internationell säkerhet, fri navigering på världshaven, och en gemensam uppsättning normer och värden för internationellt umgänge. Är detta ett enstaka fall av försumlighet från Pentagons sida, accentuerat av svårigheten för en ny administration att implementera den föregående beslut och överenskommelser? Eller återspeglar det en försvagning av den amerikanska försvarsmaktens kapacitet att planera och hantera en neddragning av denna storlek, och därmed av dess förmåga att framgångsrikt genomföra storskaliga militära operationer?

Hur som helst kan skeendet under de senaste fem - sex åren tolkas som bekräftelse på vad många kommentatorer förutspått under ett par decennier, nämligen att den världsordning som under det kalla krigets epok beskrevs som bipolär, och efter Sovjetunionens upplös-

ning som unipolär, nu utvecklas emot flera någorlunda jämbördiga maktcentra, så kallad *multipolaritet*. Även om vi inte har sett slutet på *Pax Americana*, och sannolikt kommer att leva i dess skugga under ytterligare en tid, så äger ett slags uppluckring av världsordningen rum.

Flera faktorer har visserligen goda förutsättningar att fortsätta att verka återhållande på processen. Det finns ett fortsatt stöd för omfattande globalt handelsutbyte, en vilja att bevara internationella organisationer såsom FN, Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE), Nato och G20, liksom respekt för internationell rätt och diplomatisk verksamhet. Dessa faktorer fanns inte alla, eller var svagt utvecklade, under de historiska perioder då världsordningen präglades av multipolaritet senast, det vill säga på 1600-, 1700- och 1800-talen.

Men som bekant upprepar sig inte historien, åtminstone inte i bemärkelsen att den *replikerar* sig.

Istället för att tala om en framväxande multipolär världsordning bör vi nog precisera alternativen för att inte hamna i en intellektuell återvändsgränd, där vi skulle förvänta oss det slags rivalitet om territorier och naturresurser som präglade det förflutna. Här följer tre varianter av multipolaritet som forskare hävdat kan komma att bli relevanta under kommande decennier.

RUSTNING OCH KONFRONTATION

Mest jämförbara med den klassiska typen av multipolaritet är de resonemang som går ut på att vi rör oss emot en sannolik, fast inte nödvändigtvis oundviklig, militär konfrontation emellan Kina och USA. Så kallad "maktskiftesteori" har funnits sedan slutet av 1950-talet och pekade redan då på att de folkrika asiatiska ekonomierna, vars *per capita*-inkomst så sakteliga börja närma sig västländernas, oundvikligen skulle komma ikapp i andra avseenden. Därmed menade man att framför allt Kina och Indien hade förutsättningar att på sikt bli mer resursstarka än samtliga stater i Nordamerika och Europa, inklusive USA.

En rad samtida forskare anser att rivaliteten emellan USA och Kina kommer att vara definierande för 2000-talet, och att styrkan i näringslivet och i termer av teknologisk utveckling blir utslagsgivande. För närvarande, anser dessa forskare, positionerar sig båda dessa länder för en långvarig kraftmätning, vars yttersta konsekvens mycket väl kan komma att bli en militär konfrontation. Huruvida denna konfrontation kommer att äga rum i Sydkinesiska sjön, i Stilla havet eller annorstädes beror i stor utsträckning på när de politiska och militära ledarna i Beijing och Washington DC anser att de har bäst förutsättningar att bli segerrika i nämnda kraftmätning.

Kännetecknande för denna variant av multipolaritet är att snäva kinesiska och amerikanska nationella intressen lär komma att präglade rivaliteten, medan konkurrens betingad av geografisk närhet eller ekonomisk-industriella faktorer befinner sig på en lägre konfliktnivå och genererar regionala hegemonier i skuggan av USA och Kina. Spänningsförhållandet emellan de två främsta kontrahenterna kan därför komma att överskugga, och lindra, friktionen mellan andra länder. Så länge det rör sig om en renodlad kapprustning blir det inte heller nödvändigt för USA och Kina att avkräva andra aktörer lojalitet av samma slag som var fallet under det kalla kriget.

En militär konfrontation ter sig för många försvars- och säkerhetsexperter som ett förhållandevis sannolikt scenario.

Viktigt är huruvida kärnvapen kommer att fortsätta att spela en så avgörande roll som de gjort under tiden efter 1945. Nio stater är idag kärnvapenstater och två, USA och Ryssland, har en betydande andraslagsförmåga, medan övriga befinner sig i en annan kategori. Intressant nog har Kina under 2021 för första gången visat tecken på att vilja närma sig USA och Ryssland i termer av kärnvapenkapacitet och andraslagsförmåga, vilket skulle göra Kina mindre sårbart i ett scenario karakteriserat av en fullskalig konflikt.

Men det är också tänkbart att Kina, istället för att fullfölja kärnvapenkapprustningen, kan välja att accelerera utvecklingen av offensiva cybervapen, artificiell intelligens, automatisering av vapensystem, eller en kombination av dessa olika förmågor. Därmed skulle Kina fortsatt ha ett slags sårbarhet men kompensera för denna genom paritet eller överlägsna förmågor på andra områden. Sådana asymmetrier i förmågehänseende kan ha stabiliserande eller destabiliserande inverkan, beroende på hur hela förmågespektrumet ser ut, liksom på var och när diverse förmågor kan komma att kunna sättas in.

IDEOLOGISK KAMP

En andra variant av resonemang om samtida multipolaritet tar fasta på den idémässiga spänning som för närvarande tycks tillta i styrka mellan västvärlden, å den ena sidan, och auktoritära stater med Ryssland och Kina som banérförare, å den andra. Likheten med kalla kriget är att de ledande stormakterna uppfattar den främsta skiljelinjen som en dito emellan demokratiskt organiserade samhällen och sådana där allmänna och fria val inte alls hålls, eller där resultaten förfuskas och manipuleras av regimtroga statstjänstemän.

Den här typen av ideologisk kraftmätning leder inte med nödvändighet till att de största investeringarna görs i militär förmåga, utan diplomati, ekonomiskt bistånd och påverkanskampanjer kan mycket väl bli högst prioriterade på båda sidor. I och med att våra datasystem, medier och kommunikationsverktyg lika väl kan brukas för att konsolidera den egna sidans ideologiska sammanhållning som för att undergräva samsynen hos motståndarna, saknas formella och tekniska begränsningar för denna typ av rivalitet. Desinforma-

I en multipolär världsordning ser vi, förutom USA, Kina och Ryssland, ett antal regionala stormakter som exempelvis Brasilien, Indonesien och Sydkorea. Foto: PxHere.

tion och *fake news* blir helt enkelt vardag.

I utgångsläget för en sådan ideologisk kamp lär USA ha ett betydande försteg med utgångspunkt i Nato och de många bilaterala säkerhetsavtal genom vilka man, bland annat i Asien och Mellanöstern, redan byggt upp en långtgående samhörighet med likasinnade, demokratiska länder. Med flertalet regeringar i dessa länder delar den nuvarande amerikanska politiska ledningen en likartad grundsyn på demokrati, det politiska systemet, fri- och rättigheter, samt en medial och kulturell miljö som förstärker många av

de normer och värderingar som underbygger densamma.

Varken Kina eller Ryssland har allierade eller partnerländer som är politiskt och socialt närstående, och med vilka människor i respektive samhälle upplever ett betydande mått av samhörighet. Tvärtom är såväl Kina som Ryssland omgivna av grannländer som inte sällan uppfattar dessa stormakter som självupptagna och med en benägenhet att "tala nedåt" till mindre folkrika och fattigare länder. I den idémässiga konkurrens som kommer att råda i denna variant av multipolaritet lär relativt få av dessa

grannländer vilja ansluta sig till det gemensamma auktoritära projekt som Kina och Ryssland önskar driva.

HUR SKAPA FÖRDELAR?

En tredje variant av resonemang om multipolaritet är den som går ut på att stormakter, i likhet med vad som varit fallet under tidigare historiska epoker, söker tvinga eller övertyga, med mer eller mindre subtila medel, övriga stater att efterkomma deras önskemål genom att ingå avtal och överenskommelser som tjänar de förras intressen på bekostnad av de senare. Detta brukade ske genom att en regional stormakt med olika medel utövade

asymmetriskt inflytande över sina närmaste grannländer, alternativt skickade militära styrkor och handelsflottor till mer sårbara delar av världen och förvandlade dem till kolonier som kunde exploateras utan väsentliga begränsningar.

Idag lär inga nya kolonier inrättas, men andra maktasymmetrier kan komma till stånd. Enligt detta scenario hamnar stormakter inte nödvändigtvis i stark konflikt med varandra, utan bemödar sig om att skaffa sig en överlägsen makt-position gentemot små och mellan-stora stater. Detta kan underlättas genom en regionalisering av världsordningen, genom vilken varje stormakt ges förutsättningar att "disciplinera" omkringliggande länder. I och med dagens långväga handelsrelationer kan man även tänka sig att sådan maktprojicering kan äga rum över längre avstånd, givet att det föreligger ett slags beroendesituation. Det kan gälla en viss råvara eller teknologi som det mindre landet är i behov av.

Vissa forskare anser emellertid att den tid då multipolaritet innebar att stormakter kunde avkräva grannländer – eller fjärran belägna småstater i beroendeställning – dylika eftergifter eller lojalitet ofrån-komligen är förbi och att världen numera är *multinodal*. Huvudskälet till detta är att globaliseringen och den kommunikationsteknologiska revolutionen skapat direkta för-bindelser och kontaktytor med stöd av vilka små och medelstora stater inte längre behöver finna sig i storm-akters försök till "utpressning". I princip varenda regering har i dagens värld åtminstone några påverkansinstrument till sitt för-fogande, som kan utnyttjas för att minska den egna sårbarheten eller skada motståndaren i en asymmetrisk relation. Dessutom är stormakter betydligt enklare att distrahera från dylika utpressnings-

försök, eftersom de ständigt behöver hantera betydligt fler viktiga rela-tioner än små och medelstora stater.

SLUTSATSER

Framtiden ter sig multipolär. Men det är knappast den gamla typen av multipolär världsordning som växer fram, med exklusivt fokus på rivalitet om territorier, natur-resurser eller minoriteters ställning.

Det ska noteras att en multinodal världsordning inte vore en alldeles stabil eller behaglig internationell miljö.

Istället kan vi förvänta oss en samtida variant av multipolaritet, där huvudalternativen förmodligen utgörs av just militär kapprustning med inriktning på konfrontation, idémässig konkurrens, eller försök till "skiktning" av det internationella samfundet enligt vilken stormakter försöker skaffa sig fördelar på övrigas bekostnad.

Det som beskrivits som en militär konfrontation ter sig för många försvars- och säkerhetsexperter som ett förhållandevis sannolikt scenario, trots att det riskerar leda till ett enormt resursslöseri i termer av en militärteknologisk upprustning i en tid då mänskligheten vore mer betjänt av omfattande investeringar i klimatteknik. Det som beskrivs som idémässig konkurrens tycks samtidigt vara den framtid som den nuvarande amerikanska administrationen förbereder sig inför, genom att allt oftare påpeka att Kina och Ryssland representerar

icke-demokratiska samhällen som förtrycker de egna medborgarna och projicerar sin militära makt gentemot ett antal av sina grannländer.

Dessa två alternativ är förknippade med en mycket synlig form av stormaktsrivalitet. Fast om multipolaritet trots allt utgör den mest troliga framtiden är det också tänkbart att den mindre dramatiska, så kallat multinodala världsordningen, blir den som förverkligas. Det ska noteras att en multinodal världsordning inte vore en alldeles stabil eller behaglig internationell miljö. Men den representerar en framtid förknippad med förhållandevis låg risk för storskaliga konflikter, inom vilken små och medelstora stater inte är lika sårbara som under tidigare multipolära epoker. Därmed kan de senare fortsätta verka enskilt och med andra för att se till att den gemensamma tillvaron förblir draglig i säkerhetspolitiskt hänseende.

Det är kanske gott nog.

Kjell Engelbrekt är professor vid Försvarshögskolan.

Kjell Engelbrekt. Foto: Privat.

A photograph showing two men in suits, Wang Yi of China and Sergey Lavrov of Russia, shaking hands. They are standing in front of the Chinese and Russian flags. The title 'Kinas och Rysslands samarbete' is overlaid in large white text.

Kinas och Rysslands samarbete

Ryssland och Kina har en tydlig ambition om att etablera en världsordning där demokrati och mänskliga rättigheter trycks undan. Bilden visar ett möte mellan Rysslands och Kinas utrikesministrar. Foto: МИД России / flickr.

Ryssland har, liksom Kina, ett behov av att med sin propaganda försvara sitt eget politiska system och gå till motangrepp mot kritiken i väst. Därmed skapas en intressegemenskap med Kina på ytterligare ett viktigt område.

Ingolf Kiesow

Ett försvarsförbund mellan Ryssland och Kina ligger ännu inte i parternas intresse, men har diskuterats. Pressade av sanktioner från väst utvecklar de båda länderna ett allt närmare ekonomiskt, militärt och politiskt samarbete.

Ryssland annekterade Krimhalvön 2014. Under de följande åren ockuperade och befäste Kina de viktigaste öarna i Sydkinesiska havet och kuvade den spirande separatiströrelsen i Xinjiang samt demokrati-rörelsen i Hong Kong. När västländerna reagerade med sanktioner bemöttes de med motåtgärder. Bland dessa var att Ryssland och Kina började att ge varandra ömsesidig hjälp för att neutralisera verkningarna av de amerikanska och europeiska sanktionerna.

Den ryska utrikespolitiken har styrt landet närmare Kina, bland annat med avsikt att få Kina att ersätta Europa

som avnämare av rysk gas. Från LNG¹-hamnen i Sabetta, som ligger på Jamalhalvön, ska Kina ta emot omkring hälften av gasproduktionen på halvön, vilket motsvarar en dryg tredjedel av Kinas import av LNG.

I december 2019 invigde president Putin en 2 200 kilometer lång naturgasledning från västra Sibirien till en ort i Kina. Gasen från ledningen ska täcka en sjundedel av Kinas behov av naturgas under 30 år. En ytterligare ledning ska också transportera gas till Kina via Mongoliet.

Produktion av olja och gas är oerhört viktigt för den ryska ekonomin. År 2020 svarade den för drygt 40 procent av statsbudgeten i Ryssland, 7 procent av BNP och 60–70 procent av exportinkomsterna. Samtidigt sjunker världens efterfrågan på fossila bränslen, och detta drabbar den ryska exporten. Värdet av den ryska exporten av olja och gas gick ned från 287 miljarder

¹ Förkortning för Liquefied Natural Gas, således flytande naturgas.

dollar 2018 till 167 miljarder dollar under 2020. Dessutom har USA:s sanktioner mot Nordstream 2-ledningen från Ryssland till Tyskland skapat osäkerhet kring avsättningsmöjligheterna i Europa. Därmed blir exporten till Kina ännu viktigare för Ryssland.

För Kina har det i gengäld varit viktigt att kunna ersätta import via sjövägarna från Mellanöstern. Transporterna kan nu ske med säkra leveranser via ledningar från grannlandet Ryssland. Handeln med energiråvaror blir snabbt allt viktigare för banden mellan Ryssland och Kina. Det bör dock tilläggas att beträffande andra varor än olja och gas har handeln knappast vuxit i takt med förväntningarna.

Samarbetet på det militära området har utvecklats snabbt sedan 2013: Ryssland började sälja sin senaste version av stridsflygplanet SU-35 till Kina tillsammans med det ryska luftförsvarssystemet S-400.

De båda länderna började också utveckla och gemensamt producera en ny typ av tung stridshelikopter, liksom en ny generation av ubåtar med utgångspunkt från den ryska LADA-typen dieseldrivna ubåtar.

En ny typ av flygmotorer började dessutom utvecklas gemensamt, dock inte utan problem. Kina har beskyllts för "reversed engineering", d v s att plocka isär inköpta ryska flygmotorer och sedan använda tekniken i egna exportmodeller av flygplan. Kina har utvecklat egna jetmotorer för stridsflygplan och har också försökt att ta över teknik från ett ukrainskt företag, som tillverkar jetmotorer för det ryska flygvapnet.

På många andra områden löper det gemensamma utvecklingsarbetet vidare, såsom nya satellitnavigeringssystem, avancerade materielsorter för användning i rymden, och drönarsvärmar styrda av artificiell intelligens (AI) att användas tillsammans med flygplan. Kina har också fått köpa det allra nyaste ryska luftförsvarssystemet, S-500. Att både Kina och Ryssland sedan början av 2020 förfogar över hypersoniska glidarmissiler, som enligt kinesiska media inte kan bekämpas med något system som finns i väst, är knappast någon tillfällighet – och ett bekymmer för USA. Det förändrar kärnvapenbalansen till västs uppenbara nackdel.

Kina och Ryssland har också börjat samöva i storskaliga gemensamma övningar. Den största hittills var "Vostok 2018", som enligt ryska och kinesiska officiella media omfattade 300 000 man, 1000 stridsflygplan, helikoptrar

och Unmanned Aerial Vehicles (UAV) samt 80 örlogsfartyg. Vostok 2018 ägde rum tills havs och till lands på de ryska kusterna vid Japanska sjön, Okhotska havet och Berings hav i början av september 2019. Den var bara en av de åtta större rysk-kinesiska övningar som har ägt rum sedan 2014 i Stilla havet, i Ryssland och i Östersjön. Samövningar har blivit rutin.

Ryssland har liksom Kina ett behov av att med sin propaganda försvara sitt eget politiska system och gå till motangrepp mot kritiken i väst. Därmed skapas en intressegemenskap med Kina på ytterligare ett viktigt område.

Dessa sammanfallande intressen kom till uttryck i mars 2021, när Rysslands utrikesminister Sergej Lavrov inbjöds till ett möte i Sydkina för att diskutera situationen i Myanmar och Ukraina med sin motpart Wang Yi. De båda utrikesministrarna utfärdade en gemensam

deklaration om *"Vissa aspekter på global styrning under moderna förhållanden"*. De tar avstånd från västmakternas användning av mänskliga rättigheter och demokrati i ett dokument som ska *"motverka obalanser"* i hur världen styrs samt *"upprätta en ny världsordning"*.

Att de båda länderna enas om ett så kontroversiellt uttalande ska ses mot bakgrund av de ansträngningar som USA:s president Joe Biden alltsedan sitt tillträde har gjort för att

samla alla demokratiska stater i en kamp mot Rysslands och Kinas auktoritära inflytande. Det är en utmaning till en ideologisk kamp och har givit upphov till att man börjat tala om "det nya kalla kriget".

I FN arbetar Kina med visst bistånd från Ryssland hårt på att urvattna begreppet mänskliga rättigheter så att inte några inskränkande åtgärder av en auktoritär stat som utgör brott mot nuvarande folkrättsregler ska kunna kritiserars över huvud taget.

Efter Sovjetunionens upplösning har Indien fortsatt att ha ett nära och vänskapligt förhållande till Ryssland. När kinesiska trupper trängde in i indiska Ladakh 2020 väckte det våldsamt anti-kinesiska känslor i Indien. Både Ryssland och Kina försöker nu dölja att den indisk-ryska vänskapen utgör ett problem för de rysk-kinesiska förbindelserna – bland annat i frågor om vapenhandel

Ryssland har en stagnerande ekonomi, med en befolkning som bara utgör en tiondel av Kinas och en bruttonationalprodukt som, förutom att endast utgöra en tiondel av

” Kina och Ryssland har börjat samöva i storskaliga gemensamma övningar.

Kinas, också bara växer med tredjedel av Kinas tillväxttakt. Det skapar ryska betänkligheter inför Kinas ambitioner med det stora Belt and Road Initiative (BRI)-projektet, som går ut på att förena hela den eurasiska kontinenten med transportleder under kinesisk ledning. Det kan befaras leda till att Rysslands inflytande i de forna sovjetrepublikerna i Centralasien kan komma att marginaliseras. Kinas växande ekonomiska närvaro i Sibirien skapar också viss oro i Moskva.

Olikartade intressen avhåller Kina och Ryssland från att bilda en försvarsallians, en tanke, som har kommenterats i media av de båda ländernas utrikesministrar. Kina har inte erkänt Rysslands annektering av Krimhalvön, och Ryssland stöder inte Kinas ägaranspråk på öar i Sydkinesiska havet. Både Ryssland och Kina vill undvika att låsa sig vid varandras positioner i konflikter i respektive del av den eurasiska kontinenten.

Det behöver knappast påpekas att med nuvarande långsamma eskalering av "det nya kalla kriget" följer också en risk för att Ryssland och Kina så småningom överger dessa betänkligheter och gör allvar av planerna på en försvarsallians. Det skulle göra Sveriges militära problem med Ryssland till problem också med Kina.

Ryssland och Kina berörs av att USA lämnar Afghanistan, men på olika sätt. Båda vill förhindra varje försök av talibanerna att låta terroristgrupper använda Afghanistans territorium till stöd för upprorsrörelser i grannländerna. Rysslands intresse ligger i att skydda de forna sovjetrepublikerna Uzbekistan och Tadjikistan, medan Kina behöver skydda sitt eget territorium i provinsen Xinjiang, där en uigurisk separatiströrelse vill avskilja Xinjiang från Kina.

Ryssland och Kina hade i augusti en militär samövning med 10 000 man i Kina nära gränsen till Afghanistan, som angavs handla om terroristbekämpning. De har båda behållit sina ambassader i Kabul och förhandlar med talibanerna.

Kina (men inte Ryssland) har ett behov av att hindra talibanerna i Afghanistan från att stödja talibanerna i Pakistan. Där attackerar lokala talibangrupper ett stort kinesiskt projekt med en transportled från Kina till Indiska Oceanen.

Ingolf Kiesow är ambassadör.

Gemensamma rysk-kinesiska övningar förekommer frekvent, men frågan om vi kommer att få se en försvarsallians mellan de båda länderna är fortfarande öppen. Foto: Sergei Butorin / Shutterstock.

Bl a större hamnar är attraktiva för Kina i förverkligandet av Belt and Road Initiative. Foto: PxHere.

Kinas verktyg för att hjälpa och härska

Också för själva genomförandet av projekten har Kina fått kritik. Arbetena påstås ske med enbart kinesisk arbetskraft, utan hänsyn till lokalbefolkningens villkor, och på ett sätt som i onödigt stor utsträckning skadar miljön, särskilt i Afrika.

Ingolf Kiesow

Belt and Road Initiative (BRI) är namnet på "världens största infrastrukturprojekt någonsin", betydligt större än USA:s Marshall-hjälp till Europa efter det andra världskriget. Sammanlagt 140 länder har ingått samarbetsavtal om BRI med Kina. Dessa länder svarar nu för omkring en tredjedel av världens bruttonationalprodukt och hälften av dess befolkning.

BRI lanserades av Kinas president Xi Jinping år 2013. Han definierade idén som "ett ekonomiskt bälte utmed den gamla Sidenvägen för att förena Kina, Mellanöstern och Europa med ekonomiska och kulturella korridorer". Han angav följande medel för att uppnå målen:

- Policy-samordning;
- Skapande av samband mellan infrastrukturer;

- Obehindrad handel;
- Finansiell integrering och
- Folk-till-folk-kontakter.

Redan från början stod det klart att projektet också syftar till att öka Kinas inflytande. BRI framstår som Xis eget prestigeprojekt och har skrivits in i det kinesiska kommunistpartiets stadga som en prioriterad målsättning för landet. Investeringarna har koncentrerats till hamnar, järnvägar och landsvägar samt anläggningar i länder utmed transportlederna för energiproduktion och nätverk för telekommunikation.

Delvis kommer finansieringen från Kina i form av lån från statliga banker och finansinstitut. Delvis kommer den också från deltagande kinesiska företag och, särskilt i Europa, från mottagarlandet i varje enskilt projekt. Världsbanken uppskattar att omkring 500 miljarder dollar investeras av Kina i BRI-projekt i 50 länder under åren 2013 – 2018. Andra uppskattningar talar om investeringar, inklusive Kinas bidrag, om totalt tre till fyra tusen miljarder dollar fram till 2020.

I väst har man kritiserat BRI för att det lätt uppstår ett kinesiskt övertag och t o m en utpressningssituation då mottagarlandet får betalningssvårigheter. I tolv fall har mottagarländer tvingats att omförhandla lånevillkoren med Kina efter att de har drabbats av ekonomiska problem i samband med Covid-19-pandemin. Sri Lanka har i omförhandlingar tvingats att avstå från kontrollen över en containerhamn, och Grekland har tillåtit Kina att ta över kontrollen av två containerterminaler i Pireus.

En ännu känsligare fråga uppstår i händelse av en storkonflikt. Kinesiskt deltagande i driften av transporter, energiframställning och telekommunikation ger då möjligheter att i utpressningssyfte störa kritiska samhällsfunktioner.

Trots att lånevillkoren mestadels är hemliga har en studie kunnat göras av 100 kontrakt. Anmärkningar har efter den studien riktats mot att Kina betingar sig hårda villkor, ålägger låntagaren att hålla avtalet hemligt och framförallt hindrar förhandlingar om internationell rekonstruktion i händelse av betalningssvårigheter. Ett typiskt BRI-kontrakt utesluter nämligen möjligheten att söka hjälp hos något annat land än Kina.

Också för själva genomförandet av projekten har Kina fått kritik. Arbetena påstås ske med enbart kinesisk arbetskraft, utan hänsyn till lokalbefolkningens villkor

och på ett sätt, som i onödigt stor utsträckning skadar miljön, särskilt i Afrika. En del av kritiken har förmodligen varit orättvis, men det bör också framhållas att i både Myanmar och Pakistan har de kinesiska företagens framfart skapat motreaktioner av väpnade motståndsrörelser, som har angripit kinesiska anläggningar och fabriker.

Trots alla svårigheter i form av politiskt motstånd, olika spårvidd hos järnvägar och usla rutiner för underhåll och tullhantering i hamnarna, har Kina lyckats att bygga upp direktlinjer för genomgående containertransporter från Kina till Europa både till sjöss och på järnväg. Transporttiderna har efter bara åtta års verksamhet kunnat nedkortas till 12-14 dagar från att ha räknats i veckor och månader.

De lyckade resultat som BRI kan uppvisa har en baksida. I länder, som har tagit emot stora BRI-projekt har Kina kunnat öka sitt politiska inflytande. Regeringarna i mottagarländerna måste ta hänsyn till det autokratiska Kinas önskemål och avstå från att främja mänskliga rättigheter och demokrati i internationella organ. Ungern och Grekland har till exempel med sina röster i EU hindrat unionen från att kritisera Kina.

De viktigaste demokratiska staterna har därför kommit överens om att inrätta en fond på 100 miljarder dollar, som ska kunna erbjuda ett upplåningsalternativ som inte skapar politiska bindningar. EU förbereder ett eget stort projekt för det ändamålet.

Den svenska staten har bara berörts av BRI-projekt vid två tillfällen. Det första var, när kinesiska företag lyckades intressera Lysekils kommun för att bygga en stor containerterminal för norra Europa med tillhörande järnvägs- och motorvägsnät. Förslaget stoppades av säkerhetspolitiska skäl och efter invändningar från Göteborgs hamn.

Det andra tillfället är ett försök av en kinesisk företagsgrupp att delta i byggandet av en snabbtågsförbindelse mellan Stockholm och Oslo. Sedan Trafikverket har färdigställt en utredning har både Sveriges och Norges regeringar uttalat att man nu ska se närmare på möjligheterna. Trafikverket förordar en teknisk lösning som kineserna har erbjudit. Det är dock ovisst om detta innebär ett kinesiskt deltagande i projektet och om detta också skulle medföra att man gör det till ett BRI-projekt.

Ingolf Kiesow är ambassadör.

” BRI kan uppvisa en baksida.

Kampen om dominans og innflytelse i Arktis

Med Russlands ulovlige anneksjon av Krimhalvøya i 2014, og den påfølgende mer spente situasjonen mellom Russland og NATO/EU, har Russlands opprustning og re-militarisering i det høye nord vakt bekymring. På samme måte har også Kinas gradvis økte engasjement i nordområdene og Arktis blitt lagt merke til.

Njord Wegge

Foregår det en russisk og kinesisk ekspansjon i Arktis? Og hvordan skal vesten eventuelt møte denne utfordringen? Arktis er et viktig geopolitisk område hvor både stormakter så vel som de mindre arktiske statene har betydelige interesser. Klimaendringene, den forventede fremtidige utviklingen av nye seilingsleder i nord og økt menneskelig aktivitet i regionen har videre aktualisert betydningen av kontroll og innflytelse i dette området. Med Russlands ulovlige anneksjon av Krimhalvøya i 2014, og den påfølgende mer spente situasjonen mellom Russland og NATO/EU, har Russlands opprustning og re-militarisering i det høye nord vakt bekymring. På samme måte har også Kinas gradvis økte engasjement i nordområdene og Arktis blitt lagt merke til.

For Russland har Arktis en avgjørende militærstrategisk betydning, hvor særlig de strategiske ubåtene og nye stillestående multirolle ubåter, hjemmehørende på Kola-halvøya, representerer noen av landets viktigste militære kapasiteter. Nordflåten ble et eget militærdistrikt i

2020/2021, noe som understreker viktigheten av Arktis for Russland.¹ Den russiske «bastionen» i nord er videre beskyttet av stadig mer avanserte A2/AD (Anti Access/Area Denial) nektelseskapasiteter og fremskutte militære flybaser i Arktis, som Nagurskoye på nordvest-spissen av Franz Josef land.² På denne basen har man nå ikke bare mulighet til å ta imot jagerfly, basen blir nå utbygd til å kunne ta imot selv de største transport-, bombe- og anti-ubåttfly, samtidig som basen inngår i den russiske nordflåten oppgraderte luftforsvarsdivisjon i Arktis.³

For Kina er den militære betydningen av Arktis mindre viktig enn for Russland, selv om det riktig nok spekuleres i hvorvidt Polhavet vil spille en rolle for kinesiske ubåter i fremtiden.⁴ Kina har imidlertid styrket sin aktivitet og investeringstakt i polarområdene de siste årene, og det hersker spesielt usikkerhet med tanke på hva som er Kinas langsiktige økonomiske og politiske mål for regionen. Vi ser i dag at Kina gjør systematiske oppkjøp flere steder i Arktis og søker å få kontroll med infrastruktur og naturressurser. Det foregår også

¹ Humpert, Malte (2021) «Russia Elevates Importance of Northern Fleet Upgrading it to Military District Status» *High North News*, 13. januar 2021.

² Danmarks Etterretningstjeneste (2019, 2020) *Efterretningsmæssig risikovurdering 2019 (side 12-14) og 2020 (side 14 og 16)*.

³ Melino, Matthew, Heather A. Conley, and Joseph S. Bermudez Jr. (2019) *The Ice Curtain: Bringing Transparency to the Arctic CSIS Brief* March 2020.

⁴ Office of the Secretary of Defense (2019): *Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China* (side 114).

en langsiktig politisk posisjonering fra Kinas side, blant annet gjennom polarforskning, og kompetanseutvikling, noe som gir grunn til å følge med på den fremvoksende stormakten.⁵ Grensen for og balansen mellom hva som er akseptabel involvering fra Kina, og hvor man bør sette stop, eksempelvis gjennom nye reguleringer, er ikke åpenbar, men det er grunn til å tro at flere vestlige land bør være mer skeptiske og kritiske enn hva man har gjort. Det er særlig Kinas meget langsiktige og strategiske tenkning vesten bør være mer bevist på.

Russland og Kina er i dag både aktive og aggressive innen cyber-operasjoner, herunder statlig hacking-virksomhet og informasjonsoperasjoner, hvor ikke bare klassisk etterretningsaktivitet, forstått som informasjonsinnhenting, er målsetningen, men også gjennom aktiviteter som tar sikte på aktiv meningspåvirkning og opinionsdannelse. I Norge har eksempelvis PST (Politiets sikkerhetstjeneste, tilsvarende SÄPO) utpekt den russiske hackergruppen kjent som APT-28 og Fancy Bear som sannsynlige aktører bak et omfattende fiendtlig nettverksangrep som rammet Stortinget og en rekke andre offentlige virksomheter høsten 2020,⁶ mens Kina er blitt utpekt av norske myndigheter til å stå bak et annet angrep mot Stortinget våren 2021.⁷ PST har også advart mot påvirkning frem mot Stortingsvalget høsten 2021. Dette er den nye virkeligheten liberale demokratier må ta innover seg.

I den senere tiden har særlig Kina blitt mer fremoverlent mot stater, enkeltpersoner og grupper som utfordrer og kritiserer regimet. I forhold til Kina er det viktig at stater som settes under press tørr å stå opp imot påvirkningen og ikke la seg herse med. Vestlige land bør vise solidaritet og støtte hverandre når andre liberale demokratier, grupper og enkeltpersoner «settes i fryseboksen» av Beijing.

Russland og Kinas autoritære samfunnsmodell representerer begge utfordringer til demokratiske idealer og en liberal verdensorden globalt. Økt russisk og kinesisk kontroll i nord kan svekke vestlige myndigheters handlingsrom, og det er viktig for vesten å være mer langsiktig og strategisk i sin vurdering av alt fra teknologi, kontroll med eiendommer og infrastruktur som havner, jernbanelinjer, flyplasser eller naturressurser. Mens den økonomiske dimensjonen kanskje er viktigst med tanke på Kina i Arktis er den militære dimensjonen mest sentral for Russland. Her kan en god begynnelse for Norden være å videreutvikle det militære samarbeid i fred, krise og krig.

*Njord Wegge er Førsteamanuensis, Krigsskolen/
Forsvarets Høgskole i Norge.*

*Kystvaktskipet KV Svalbard utenfor
Svalbard. Foto: Hedvig Antoinette
Helgunset / Forsvaret.*

⁵ Pedersen, Torbjørn (2021) «The politics of research presence in Svalbard» *The Polar Journal*.

⁶ PST 2021 Trusselvurdering.

⁷ Utenriksminister Ine Eriksen Søreide i Aftenposten 19. juli 2021: Regjeringen: Datainnbruddet i Stortingets e-postsystem ble gjennomført fra Kina.

Ny strategisk geografi i norr

Ryssland har ungefär två tredjedelar av sin ubåtsbaserade strategiska kärnvapenavskräckning baserad på Kolahalvön i Arktis. Detta ses av den ryska regimen som en existentiell fråga och den genererar ett slags strategisk intresse-cylindrar som med centrum på Kolahalvön sträcker sig långt söderut till norra Norge, Finland och Sverige samt ut i omgivande havsområden.

Niklas Granholm

Ett nytt Arktis växer fram där ryska och kinesiska ambitioner för Arktis får implikationer för Sverige. Regionen förändras av två huvudsakliga orsaker. För det första är klimatförändringarna här nära tre gånger så snabba som i resten av världen. Istäcket i Norra ishavet smälter allt snabbare och permafrosten till lands tinar. Tidpunkten då Norra ishavet kan bli isfritt sommartid kryper allt närmare i tiden. Avsmältningen får en lång rad följeffekter; transoceaniska farleder för sjöfart öppnas, naturresurser blir åtkomliga och regionens militärstrategiska roll förändras. En rad överlappande territoriella anspråk på utvidgade ekonomiska zoner i Norra ishavet har också aktualiserats, med åtföljande havsrättsliga utmaningar. Livsförutsättningarna för de fyra miljoner människor som bor norr om polcirkeln påverkas. Den ökade tillgängligheten leder till mer mänsklig aktivitet av alla slag. Ett nytt Arktis växer fram.

För det andra pågår en omfattande, storskalig och relativ omfördelning av resurser för påverkan och inflytande i det internationella systemet. Det regelbaserade, stabiliserande systemet på den övergripande strategiska nivån utmanas. Relationerna mellan USA, Ryssland och Kina präglas i allt högre grad av stormaktskonkurrens.

Det är kombinationen av dessa trender – klimatförändring och globalstrategiska maktförskjutningar – som förändrar också Arktis och därmed påverkar Sverige direkt.

Samtidigt är Arktis inte en laglös och kallare version av vilda västern. En lång rad bi- och multilaterala mellanstatliga internationella konventioner och överenskommelser reglerar sedan länge uppträdande och agerande i Arktis. Främst och synligast bland dessa är Arktiska rådet, bildat 1996 och vidareutvecklat under det senaste årtiondet.¹ Kvalificerad naturvetenskaplig forskning har kompletterats med en rad utskott och kommittéer. Man har också lyckats förhandla fram viktiga bindande överenskommelser om räddningstjänst och miljöskydd. I rådets ministermöten, som hålls vartannat år, deltar numera normalt utrikesministrar. Ordförandeskapet för rådet växlar vartannat år och 2021 till 2023 är det Rysslands tur. Intresset för att delta i rådets verksamheter ökar. En lång rad stater har beviljats permanent observatörskap i detta och kandidatlistan är lång. Arktiska rådet har dock en tydlig begränsning i sin kompetens: det får inte avhandla något som har med militära frågor att göra, en begränsning som USA insisterade på vid rådets tillkomst. Arktis har tidigare

betraktats som ett slags undantagsområde där låg spänning och stabilitet rått. Numera ses Arktis i allt högre grad som en region där ett säkerhetsdilemma uppstått. Ökande militära och marina aktiviteter har lett till en debatt om hur de hårdare delarna av säkerhetsfrågorna ska behandlas. Hur skulle ett bidrag till säkerhets- och förtroendeskapande åtgärder kunna utformas? Är det ens möjligt i ett hårdnande säkerhetspolitiskt klimat?

Ryssland, med den längsta kustlinjen mot Norra ishavet, har under mycket lång tid varit verksamt i Arktis. God know-how för att verka i regionen finns, liksom infrastruktur. Arktis ses som en del av Rysslands framtid och stora investeringar görs för att utvinna naturresurser, främst naturgas och olja. Av det följer satsningar på sjöfart; nya hamnar, fartyg och kärnkraftsdrivna isbrytare byggs, farleder längs Nordostpassagen kartläggs och byggs ut.

Utvecklingen aktualiserar för Ryssland frågan om hur regionen ska försvaras. En omfattande utbyggnad av militära och marina resurser inleddes för något årtionde sedan och bär nu tydligt frukt. Ryssland har ungefär två tredjedelar av sin ubåtsbaserade strategiska kärnvapenavskräckning baserad på Kolahalvön i Arktis. Detta ses av den ryska regimen som en existentiell fråga och den genererar ett slags strategisk intressecylinder som med centrum på Kolahalvön sträcker sig långt söderut till norra Norge, Finland och Sverige samt ut i omgivande havsområden.

Kina som nyttillkommen arktisk aktör använder sina resurser till att söka stödjepunkter av olika slag. Kina ser polarregionerna, djuphavet och rymden som "new strategic frontiers" av central betydelse för att vinna strategiska fördelar. Kinas arktiska aktiviteter koordineras sedan januari 2018 i en bred och övergripande ansats i landets arktiska strategi. Man definierar sig där som "a near arctic state", en definition som ingen av de åtta arktiska staterna accepterar. Naturvetenskaplig forskning, i sig en legitim aktivitet, används som inträdesbiljett för påverkan. Aktiviteter i Arktis ska generera rättigheter, hävdar Kina. Kina strävar efter kontroll av allt från satellit-kommunikationssystem till koncessioner för utvinning av naturresurser – också i Arktis. Detta görs allt mer ihärdigt och i ett allt högre tonläge. Kinas agerande är dock inte alltid väl koordinerat, ibland klumpigt och tondövt utfört.

En annan viktig del i aktiviteterna är utvecklingen av en arktisk del i the Belt and Road Initiative (BRI), ett infrastrukturnätverk för transporter mellan Asien och

¹ De åtta arktiska stater som grundade Arktiska rådet är USA, Kanada, Island, Danmark/Grönland, Norge, Sverige, Finland och Ryssland.

Ytterligare svenska militära satsningar i norr, utöver dem som anges i Försvarsbeslut 2020, kan bli en konsekvens av utvecklingen i Nordområdet. Foto: Jonas Heimerlsson / Försvarsmakten.

Europa som också fått en arktisk gren utmed Nordostpassagen: "the Polar Silk Road". Denna kan också komma att kopplas ihop med "Rail Baltica", den järnvägsförbindelse som nu byggs från Östeuropa norrut genom Baltikum över till Finland upp mot Barents hav.

Än så länge syns mycket lite av öppen kinesisk militär och marin aktivitet i Arktis. Men med Kinas stora ambitioner, bl a med en mycket snabb och omfattande marin uppbyggnad, verkar det troligt att även Arktis på sikt blir ytterligare en arena för kinesiskt agerande.

Kina har också stort intresse av de energiresurser som Ryssland vill exportera, vilket bidragit till ett närmande mellan de bägge länderna. Men misstänksamheten är tydlig och det ger antagligen konturerna för hur samarbetet kan utvecklas. Det kommer i sin tur att bero på hur USA utvecklar sin arktispolitik, som under de sista åren tagit flera viktiga steg. De tre stormakternas agerande – "the Big Three in the Arctic" – kommer att prägla mycket av utvecklingen i Arktis.

U tvecklingen har tydliga implikationer för Sveriges del. Kinas strävan efter kapacitet till satellitkommunikation från Esrange i Lappland, strävan att få kontrollera utbyggnaden av 5G-näten i

Norden samt försöken att få bygga en stor oljehamn i Lysekil, är bara några exempel.

Den ryska marina och militära uppbyggnaden i norr, som uttryck för långsiktiga och närmast existentiella intressen, har delvis andra följder: på vilka sätt ska den nordligaste delen av Europa kunna skyddas i fred och försvaras i krig? Hur förändras Arktis och den sammanhängande nordatlantiska regionens militärstrategiska uppställning? Hur ska en stabiliserande konventionell balans och fungerande avskräckning på nukleär nivå uppnås? Medvetenheten om dessa frågor finns tydligt uttryckta i Totalförsvarsbeslutet och Sveriges strategi för den arktiska regionen, bägge från 2020.

Ö kande stormaktskonkurrens – inte begränsad till Arktis – och en försvagning av den regelbaserade och mer förutsägbara värld som mindre stater i det internationella systemet söker, leder tillsammans med klimatförändringarna till en lång rad utmaningar. Vilka omvärderingar av nationella uppfattningar och handlingslinjer följer?

Niklas Granholm är verksam som forskningsledare vid FOI, Avdelningen för försvarsanalys.

Polen och USA

– en privilegierad försvarspolitisk relation

*Polens försvarspolitik vilar på tre pelare: moderniseringen av den nationella försvarsförmågan, medlemskapet i Nato och den bilaterala relationen med USA. Den sistnämnda pelaren har under de senaste fem åren blivit alltmer av en prioritet för Polen, skriver **Anna Matheijs**.*

Medan de transatlantiska relationerna generellt sett försämrades under Donald Trumps tid i Vita huset lyckades Polen, tack vare de goda relationerna mellan president Duda och president Trump, stärka de militära och försvarspolitiska banden med USA. Nu finns dock frågetecken kring hur den privilegierade relationen kan komma att utvecklas under president Bidens mandatperiod.

Ryssland har varit, och är fortsatt, Polens största säkerhetshot. Sedan

kriget i Georgien 2008 och den ryska aggressionen i Ukraina 2014, och genom det alltmer närvarande hybrid- och cyberhotet i Östeuropa, har polska politikernas oro växt. Oron återspeglas bland annat i den nya polska nationella säkerhetsstrategin från 2020, i vilken Rysslands militära förmågor utpekade som ett verkligt hot mot landet. För att möta den utmaningen är Polen beroende av ett politiskt och militärt samarbete med allierade inom Nato, och närmare bestämt USA. På grund av

sin militära och nukleära förmåga ses USA som den enda aktören med möjlighet att bevara Europas säkerhet. I polska ögon finns det inte något alternativ till en allians med USA.

RELATIONEN UNDER TRUMP

Medan medlemskapet i Nato och den bilaterala relationen med USA varit viktiga komponenter i den polska försvarspolitiken sedan början av 2000-talet har, som ovan nämnts, den bilaterala relationen prioriterats allt högre de senaste

*Polen är ett av de länder som når Natos tvåprocentmål.
Foto: Gosia K. / Pixabay.*

fem åren. Det nu regerande partiet, Lag och Rättvisa (PiS), har sedan sin återkomst till makten 2015 varit drivande i frågan och haft som uttalad ambition att bli centrum för den amerikanska militära närvaron i regionen. Samarbetet med

USA har dock skett på bekostnad av Polens ställning

inom EU och relationen till europeiska stater såsom Frankrike och Tyskland. Warszawas relation till Paris har varit knackig sedan planerna på att införskaffa Caracal-helikoptrar revs upp 2016 till förmån för amerikanska Black Hawk. Även relationen till Berlin har försämrats till följd av motsättningar i olika politiska frågor, såsom Nordstream 2. PiS har därmed valt att frångå den förra regeringens mer balanserade politik som såg det regionala samarbetet inom EU som en viktig pelare i landets försvarspolitik.

Utöver det polska regeringsskiftet var också Donald Trumps ankomst till Vita huset en betydande faktor för staternas goda relation till varandra. Ideologiska likheter mellan Duda och Trump underlättade ett tätt försvarspolitiskt samarbete och flera indikatorer har visat på ett militärt och försvarspolitiskt närmande mellan länderna under de senaste åren. PiS har arbetat aktivt för att öka den amerikanska militära närvaron i Polen. År 2018 skickade den polske försvarsministern ett förslag till den amerikanska administrationen om att inrätta en permanent bas för amerikansk trupp i landet,

kallat Fort Trump. På polsk mark hade dittills endast funnits roterande amerikanska styrkor, motsvarande ca en brigad. I förslaget åtog sig Polen att stå för finansieringen av den permanenta basen, med kostnader upp emot två miljarder amerikanska dollar. Förslaget skapade politisk debatt i USA och även i europeiska huvudstäder. I Tyskland var förslaget kontroversiellt, eftersom en permanent stationering ansågs vara i strid med *NATO-Russia Founding Act* från 1997. Trots att en permanent stationering avvisades av USA fortsatte diskussionerna mellan Warszawa och Washington under kommande år, där Polens fortsatta mål var att få till en ökning av antalet amerikanska soldater i landet. 2019 skrev länderna på en förklaring om djupare försvarssamarbete, *Joint Declaration on Defence Cooperation Regarding U.S. Force Posture in Poland*, vilket sedan mynnade ut i ett försvarsavtal i augusti 2020, *Enhanced Defence Cooperation Agreement*. Avtalet syftar till att upprätta en ny rättslig grund för den amerikanska närvaron i Polen och föreskriver även en ökning av antalet roterande amerikanska soldater i landet från ca 4 500 till 5 500. Därtill är annexen i avtalet intressanta då de innehåller en lista över infrastrukturprojekt som Polen ska genomföra och bekosta under kommande år. Fullföljer Polen dessa kommer landet ha kapacitet att ta emot motsvarande en division, ca 20 000 amerikanska soldater.

Medan avtalet kan ses som Polens största framgång i relationen med USA under de senaste åren har ett närmande även skett genom olika materielköp. Polen är ett av de länder inom Nato som spenderar två procent av sin bruttonational-

Foto: Rasty / Pixabay.

produkt på sitt försvar, och regeringen har även uttryckt en vilja att öka de militära utgifterna fram till 2030. Ett bekymmer för Polen är dock att man har en otillräcklig försvarsförmåga och föråldrad materiel, och därmed är en modernisering oundviklig.

Den bilaterala relationen med USA prioriterats allt högre.

Dessvärre har den inhemska försvarsindustrin än så länge inte kapacitet eller kunskap att leverera de lösningar som regeringen skulle önska. Den amerikanska försvarsindustrin har därmed varit viktig för Polen för att säkerställa dessa moderniseringsplaner. Warszawa har därtill gärna valt amerikanska system framför europeiska i hopp om att skapa närmare band till

Washington. De senaste åren har man gjort ett antal köp av intresse, vilket inkluderar luftvärnssystemet Patriot (2018), artillerisystemet HIMARS (2019), stridsflygplanet F-35 (2020), transportplanet Hercules (2021) och nyligen stridsvagnen Abrams (2021).

FRAMTIDEN MED BIDEN

Frågan är emellertid hur den nära relationen kan komma att förändras i och med president Bidens ankomst till Vita huset. Efter hans nominering i november 2020 gjorde den polska regeringen uttalanden om att de strategiska banden med USA fortsatt skulle stå sig starka. Trots att politiker undvek att yttra något tvivel offentligt spred sig en viss osäkerhet internt kring den framtida relationen. Viktigt att komma ihåg är att länderna alltid haft en god relation till varandra oberoende av vilket parti den amerikanska presidenten tillhört. Tydligt är dock att Duda inte kommer att utveckla en lika nära relation med

den nye presidenten i och med de stora skiljelinjerna i deras politiska inriktning. Bidens demokratioffensiv kommer olämpligt för ett Polen som redan pressas av EU i frågor om rättsstatens principer. Därtill har Polen uttryckt sig kritiskt kring det amerikanska beslutet att lyfta sanktionerna relaterade till Nordstream 2. Medan relationen inom vissa sektorer såsom energi kan komma att försämrats, finns indikationer på att det militära och försvarspolitiska samarbetet kommer fortsätta att utvecklas. Biden-administrationen har uttryckt att man tänker genomföra försvarsavtalet från 2020 enligt plan, och den amerikanske presidentens uttalanden vid Natotoppmötet i Bryssel i juni 2021 om att förstärka den östra flanken har tagits emot väl i Polen.

Anna Matheijs är fil kand i internationella relationer och är praktikant vid Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) från våren 2021.

Prioriteringen av materielinköp från USA är tydlig. Bilden visar luftvärnssystemet Patriot. Foto: Astrid Amtén Skage / Försvarsmakten.

Totalförsvar för framtida hot

*Det krig som vi förberedde oss för under kalla kriget är inte detsamma som det vi riskerar att möta i framtiden, och dagens krig ger inte nödvändigtvis en bra vägledning för hur morgondagens krig kan komma att se ut. Man måste dock försöka se in i framtiden, annars kommer man alltid att vara steget efter, skriver **Anders Melander**.*

Den klassiska definitionen

av syftet med krig är enligt von Clausewitz att ”kriget är en våldsakt med syfte att tvinga motståndaren att uppfylla vår vilja”. Detta syfte kan uppnås med ett flertal olika verktyg, men det är i slutändan det försvarande folkets försvarsvilja som är gränssättande. Om en motståndare kan utsätta samhället för provningar i sådan omfattning att försvarsviljan sjunker är det antagligen ett effektivt sätt. När trycket blir för högt på den politiska ledningen kommer den att behöva gå med på motståndarens krav utan att en väpnad konflikt uppstått. Det kommer med stor sannolikhet att fortsätta vara så även i framtiden.

Det bästa försvaret mot en störning är att samhället är så motståndskraftigt och resiliellt att det omedelbart återhämtar sig. En motståndares försök att påverka försvarsviljan genom att störa samhället skulle i så fall bli så kostsam och långsam att det inte längre skulle vara en bra strategi för att uppnå målet. Konsekvensen kan då bli att ett militärt angrepp blir ett mer ekonomiskt fördelaktigt

och relevant maktmedel för att nå målsättningarna i tid.

MILITÄRMAKT I FÖRÄNDRING

Ingen hade för trettio år sedan kunnat förutse dagens mobiltelefoner. På samma snabba och svårförutsägbara sätt förändras de militära maktmedlen. Det krig som vi förberedde oss för under kalla kriget är inte detsamma som det vi riskerar att möta i framtiden, och dagens krig ger inte nödvändigtvis en bra vägledning för hur morgondagens krig kan komma att se ut. Man måste dock försöka se in i framtiden, annars kommer man alltid att vara steget efter.

En iakttagelse från det pågående kriget i Ukraina, som åskådliggörs av den 24:e mekaniserade brigadens öde i juli 2014, är betydelsen av bekämpningskedjan. Brigaden opererade nära ryska gränsen när den observerade en rysk drönare. Femton minuter efter observationen fjärrbekämpades brigaden av artilleri med ett stort antal döda och sårade som följd. Den ryska eldledningskedjan ska ha fortsatt att utvecklas sedan dess och tiden

från upptäckt till bekämpning ska nu ha minskats till några minuter.

Genom att implementera Artificiell Intelligens (AI) kan kedjan i eldledningen förkortas ytterligare. Med hjälp av AI kan man skynda på förmedlingen av relevanta sensor-data till den enhet som skjuter och på så sätt minska tiden från upptäckt av ett mål till dess att bekämpningen kan påbörjas.

Utvecklingen av sensorer och AI gör att man måste ställa sig frågan om man i framtiden kan utföra någon aktivitet i det fördolda. Kvalificerade sensorer kommer inte bara att finnas i drönare, utan även på plattformar i rymden och på marken. Med multispektrumsensorer i flera domäner kommer det att vara möjligt att skapa en bra bild över fiendens rörelser. Följden blir att det på framtidens slagfält kommer att vara alltför farligt att samla stora mängder trupp utan att de riskerar bli mål för fjärrbekämpning. En tänkbar strategi för att möta hotet är att genom vilseledning och signaturanpassning samt med optimerade ledningssystem hålla sig så glest

grupperad att man inte uppfattas som ett tillräckligt värdefullt mål för fjärrbekämpning. Framtidens slagfält blir med andra ord glesa, med spridda förband där det istället är verkan från förbanden som samlas.

AI kan bli ett viktigt instrument även i den fortsatta automatiseringen av militära system. Länder som USA anser att det är viktigt att människor fortsatt är en del av systemet, men det är inte säkert att andra har samma åsikt. Av ryska dokument framgår att ryssarna ser sin bristande förmåga inom automation som ett problem som de avser att åtgärda. AI kan i framtiden användas för att låta fordon navigera autonomt eller till och med genomföra ett anfall utan att någon människa varit inblandad i beslutet. Det finns redan rapporter om att patrullrobotar har använts i Libyen och att de där har sökt och bekämpat mål utan mänsklig inblandning i beslutskedjan. Även om det är främmande för oss i Sverige att ha helt automatiserade vapen kan det inte uteslutas att andra länder tycker att det är praktiskt. En diskussion kring detta är därför viktig att föra om vi ska vara förberedda på framtidens krig på ett relevant sätt.

FÖRSVARSVILJA OCH SMART TEKNIK

Oavsett hur den teknologiska utvecklingen ser ut kommer det att finnas kvar ett antal konstanter i krigets natur. En väpnad konflikt kommer även i framtiden att föra med sig död och mänskligt

lidande. Kan man undvika den kostnad som krig medför genom att nå sina mål på annat sätt än genom våldsanvändning, så är det nog en väg som de flesta nationer är villiga att ta. Det gör att om ett lands försvarsmakt har en tillräckligt trovärdig krigsavhållande effekt kommer motståndaren att använda andra medel för att nå sina mål.

En väpnad konflikt kommer att föra med sig död och mänskligt lidande.

Det kan till exempel ske genom att man väljer att angripa civilsamhället med hybrida metoder. Kan ett samhälle lamslås av el- eller vattenbrist, politiska oroligheter eller sabotage, för att ta några möjliga scenarion, finns ingen anledning för angriparen att använda militärmakt. För försvararen innebär det att det militära försvar som byggts upp aldrig kommer till användning, eftersom

landets ledning redan gett efter för uttalade eller outtalade krav.

Eftersom vi inte vet vilka målsättningar som fienden har måste utgångspunkten för planeringen av totalförsvaret vara att hela samhället ska kunna motstå en attack. Störningar hanteras genom att bygga ett robust och motståndskraftigt samhälle. Det betyder inte att vi bygger ett samhälle som är helt självförsörjande, utan ett samhälle som är uthålligt och flexibelt. Behovet av och attraktionskraften hos smarta tekniska lösningar måste balanseras genom robusta lösningar. Lika viktigt är det att bygga förståelse och acceptans för begränsningar och avbrott i de tjänster som vi är beroende av. På så vis kan man motverka effekten av motståndarens användning av samhällsstörningar i sin krigföring. En stark försvarsvilja och ett trovärdigt totalförsvaret är viktiga delar även i framtidens försvar för att skapa en krigsavhållande tröskel-effekt.

Anders Melander är analytiker vid Avdelningen för försvarsanalys vid FOI.

*Kommer vi att se en framtid med robotsoldater vilka ersatt människan?
Foto: Maxim Apryatin / Shutterstock.*

Ledning av det civila försvaret

*Det är av största vikt att staten lyckas integrera hanteringen av dessa samhällsresurser inom ramen för sin ledningsförmåga. Det är inte bara nice-to-have; det är en dimensionerande fråga för det nationella försvaret, inklusive den militära delen, skriver **Kristina Syk**.*

Ska näringslivet få spela en roll i utvecklingen? Betänkandet från Barbro Holmbergs utredning om civilt försvar, *Struktur för ökad motståndskraft (SOU 2021:25)*, presenterades i mars 2021. Vi väntar nu på allt, från civilområdeschef för ledning på högre regional nivå till ledningsmandat för centrala myndigheter vid krigsfara och krig. I remisshantering och inför beslut hoppas jag att samtal om vilka drivkrafter som de facto är dimensionerande för en fungerade ledning i krig inte anses överspelade. Vem och vad är det som ska ledas? Vilka resurser är det som ska fördelas och prioriteras, och hur bör eller måste ledningen fungera?

LEDNING ÄR CENTRALT

Betydelsen av ledningsfrågorna har sedan återupptagandet av planering för totalförsvaret 2016 löpande varit i princip överst på agendan. Men vad styr egentligen hur ledningskonceptet ska se ut? Varför anser vi att en typ av organisation är rätt och en annan fel?

Det här har att göra med hur vi förstår samhällets beskaffenhet, och vad som i den kontexten rimligen bör fungera. Beskrivningar av sam-

hället och det säkerhetspolitiska läget återfinns i försvarsbesluten. Verklighetsbeskrivningarna, och vilka särskilda aspekter av dessa som sedan i praktiken styr våra analyser och slutsatser, blir självfallet helt avgörande för vilka beslut vi fattar för utvecklingen.

Samhällets drivkraft kommer under förutsägbar framtid att finnas på privat sida.

Är verklighetsbeskrivningarna om samhällets beskaffenhet tillfyllest för att rätt slutsatser ska kunna dras, och reell svensk förmåga till civil ledning i krig, inklusive fördelning och prioritering av samhällets samlade resurser, ska kunna skapas? Vad/ vilka/vem är det som ska ledas, vilka resurser ska fördelas och prioriteras? Och inte minst: får vår nedskrivna beskrivning av hur samhället fungerar idag någon faktisk betydelse för vilka beslut vi fattar avseende

hur det civila försvaret och totalförsvaret ska ledas?

NÄRINGSLIVETS BETYDELSE

I Motståndskraft från 2017 framgår: ”Om Sverige angrips ska totalförsvaret fungera i krig. En grundläggande förmåga som då krävs är att samhällets samlade resurser kan ledas och samordnas på ett effektivt sätt”. I totalförsvarsbeslut 2020 understryks att privata aktörer ”äger och ansvarar (...) för många av de viktigaste samhällsfunktionerna”. Alla i branschen känner till betydelsen av näringslivet. Men får vetenskapen någon faktisk innebörd för hur vi väljer att arbeta framåt, eller är det mest ett alibi som vi alla kommer ihåg att påpeka i försvarssammanhang? På vilket sätt låter vi den enorma betydelsen av näringslivets resurser faktiskt påverka våra beslut om ledning av det civila försvaret? Gör vi det alls?

Säkerhets- och försvarsföretagen, SOFF, skriver i sitt remissvar till Holmbergs utredning bland annat: ”Vi anser (...) att utredningen i sina förslag inte i tillräcklig omfattning beaktar att många viktiga samhällsfunktioner bedrivs av företag

och hur det skall hanteras”.

Organisationen som företräder en stor andel samhällsviktiga företag i Sverige menar alltså att frågan om näringslivets resurser inte i tillräcklig utsträckning beaktas i samband med att ledningsfrågor i det civila försvaret hanteras. Jag tenderar att hålla med. Det finns ett glapp mellan konstaterande att näringslivets betydelse är mycket stor, och att därefter lyckas integrera det i förslag på lösningar (och inte bara i nämnd utredning, utan mer generellt).

STATEN OCH NÄRINGSLIVET

Att staten ska kunna leda sig själv och sina egna resurser i händelse av krigsfara och krig bör klassas som en lägstanivå av vad som måste förväntas. Detta perspektiv är det som avhandlas inom ramen

för diskussioner om ledning av civilt försvar och samverkan. Men det räcker inte. Merparten av samhällets resurser finns utanför staten, och huvudsakligen inom det privata näringslivet (här lämnar jag frågan om kommuner och regioner därhän). Det är av största vikt att staten lyckas integrera hanteringen av dessa samhällsresurser inom ramen för sin ledningsförmåga. Det är inte bara *nice-to-have*; det är en *dimensionerande fråga* för det nationella försvaret, inklusive den militära delen. Enbart för att leda sin egen verksamhet är staten i vardagen direkt beroende av privata aktörer, och det specifika beroendet kommer inte att minska i krig. Staten har att *förhålla sig till* samhällets grundläggande ingångsvärden, och ett av de tyngsta är att näringslivets resurser, inklusive de

mänskliga sådana, utgör en mycket stor andel av samhällets samlade resurser.

Vi kanske innerst inne inte vill att frågan ska vara dimensionerande för totalförsvaret. Vi kanske anser att vi kan ha skapat ett demokratiskt underskott i kritiska samhällsverksamheter som vi nu helst vill slippa anpassa oss efter. Jag menar att det inte handlar om vad vi vill, utan om hur läget idag ser ut. Det är en del av *samhällets beskaffenhet*. Även om staten har det grundläggande ansvaret för frågor om försvaret av Sverige, så blir samtalet snabbt irrelevant om vi inte också kopplar på de resurser som finns utanför staten.

Det finns anledning att fundera över om vi är beredda att i *handling förhålla oss till* – inte bara

Näringslivet är en förutsättning för ett fungerande totalförsvaret. Foto: PxHere.

i ord ha en rationell förståelse för – att samhällets resurser och drivkrafter, teknikutvecklingen i synnerhet, finns utanför staten. Och vad en sådan acceptans skulle betyda för vårt sätt att utveckla och arbeta med ledningsfrågor. Utan en ökad språklig och konceptuell tydlighet om hur denna del av samhället påverkar utvecklingen av ledning och samverkan på statlig sida tvivlar jag på att vi hamnar rätt. För påverkar utvecklingen gör det, vare sig staten (och vi alla) tar initiativet över frågan eller inte.

Ett inrättande av näringslivsråd skulle vara ett första steg mot att skapa ett samtalsforum, men kan inte anses vara en check på frågan om näringslivets roll i totalförsvaret. Frågan om hur

staten ska kunna leda sig själv och sina egna resurser kan inte anses lösa ut frågan om ledning och samverkan inom civilt försvar. Det behövs en ökad förståelse för hur näringslivet och dess resurser påverkar ledningsfrågan. Vi måste brygga gapet mellan vår förståelse av verkligheten och våra föreslagna åtgärder.

SAMHÄLLETS DRIVKRAFT

I en modern berättelse om totalförsvaret har näringslivet inte ett isolerat kapitel på grund av att verksamheten styrs av aktiebolagslagen istället för genom regleringsbrev och instruktion, utan utgör en integrerad del i både försvars- och ledningskonceptet. Det är svårt, ett högt krav att ställa,

och kanske för okonventionellt för att det idag ska kännas bekvämt. Men teknikutveckling och därmed samhällets drivkraft kommer under förutsägbar framtid att finnas på privat sida, såväl i vardag som i krig. Därför blir frågan om hur näringslivets resurser och betydelse i samhället påverkar – och ska få påverka – ledningsfrågorna i det civila försvaret och totalförsvaret en betydligt hetare potatis än många av de totalförsvarsfrågor som vi lägger avsevärt mer tid på.

Kristina Syk är Senior projektledare Totalförsvaret på Säkerhets- och försvarsföretagen, (SOFF), och styrelseledamot i Allmänna försvarsföreningen. Hon är tillika ledamot i AFF:s styrelse.

En effektiv ledning på kommun-, regional- och riksnivå är ett fundament för ett effektivt totalförsvaret. Foto: Pexels.

Säkerhet och personalfrågor

*En viktig fråga är hur man kan skydda både verksamheten och individen under en pågående anställning. Människor kan förändras vad gäller omdöme, lämplighet och politiska åsikter. Detta är något som kan ske relativt snabbt och det är viktigt att det finns lämpliga metoder och verktyg för att upptäcka sådana förändringar hos de anställda. Det räcker med andra ord inte längre med slentrianmässiga säkerhetssamtal, skriver **Hans Brun**.*

Knappt tio år efter kalla krigets slut lämnade den dåvarande CIA-chefen R James Woolsey ett vittnesmål inför ett säkerhetspolitiskt utskott. Han använde sig av en numera känd liknelse för att beskriva hur säkerhetspolitiken hade förändrats sedan murens fall och Sovjetunionens upplösning. Enligt Woolsey hade västvärlden "efter 45 år lyckats med att döda draken bara för att upptäcka att man befinner sig i en djungel med många giftiga ormar, som dessutom är svårupptäckta, svåra att följa och synnerligen oberäknliga". Enligt Woolsey innebar detta bl a att helt andra krav måste ställas på analys och planering. Det räckte inte längre med att bedöma vad som *troligtvis* kan komma att inträffa utan snarare vad som *kan* komma att inträffa.¹

HOTBILDEN OCH SAMHÄLLET

Detta är en intressant och talande liknelse som har åldrats väl och

som i allra högsta grad är relevant idag, nästan ett kvarts sekel senare. Länder som Ryssland och Kina har utvecklat säkerhetspolitiska doktriner, där skillnaden mellan krig och fred blir allt svårare att urskilja. Den säkerhetspolitiska diskursen i Kina nämner öppet möjligheten att använda sig av olika s k "hyperstrategiska vapen" som terrorism, organiserad brottslighet, psykologisk och ekonomisk krigföring samt avancerade cyberattacker för att uppnå politiska mål. Som om detta inte vore illa nog har länder som Sverige ett reellt problem med terrorism, våldsbejakande extremism, organiserad brottslighet och andra kriminella nätverk, oavsett om dessa aktörer har kopplingar till statsaktörer eller inte.

Det är viktigt att notera att det inte bara är hotbilden som har förändrats. Även vårt samhälles förmåga och organisationsmodell för att bemöta olika hot har för-

ändrats och i synnerhet när det gäller utförandet av s k samhällsviktig verksamhet. Detta är ett samlingsbegrepp som inbegriper olika typer av verksamheter, anläggningar, noder, infrastrukturer och tjänster som är av betydelse för att upprätthålla viktiga samhällsfunktioner inom en viss sektor av samhället. Detta innefattar bl a energiförsörjning, information och kommunikation samt finansiella tjänster. Förr ansvarade ofta olika statliga aktörer för dessa funktioner och de var dessutom ofta en del av totalförsvaret, med viktig personal krigsplacerad. Idag har dessa uppgifter ofta privatiserats eller lagts ut på entreprenad. Detta kan naturligtvis ha en rad fördelar men medför också vissa nackdelar, bl a att funktionerna blir mer fragmenterade och svåra att överblicka.

VIKTIG PROCESS

En central del i allt säkerhetsarbete är personalen. Det gäller vem och

¹ Testimony of R. James Woolsey, U.S. House of Representatives Committee on National Security February 12, 1998. <https://evergreen.loyola.edu/khula/www/strategic-intelligence/intel/19980212woolsey.html>

Anställningar handlar om mycket mer än anställningsintervjuer. Säkerhetsaspekten är central. Foto: PxHere.

hur man anställer, hur de anställda kan stöttas och skyddas under anställning och i vissa fall hur anställda med känsliga arbetsuppgifter ska hanteras när anställningen av någon anledning upphör. I dagsläget kan arbetsgivare rekrytera såväl personal som är svenskar sedan åtskilliga generationer tillbaka

som personer som har bosatt sig i Sverige som barn eller som vuxna. Det senare kan medföra att det kan vara svårt eller omöjligt att göra en fullgod genomlysning av deras bakgrund. Är det då rimligt att alltid neka dessa personer anställning? Är det rimligt att straffa ut individer enbart på grund av anledningen att

de inte är födda i Sverige? Å ena sidan medför det vissa risker om en sådan genomlysning inte kan göras, men å andra sidan är det viktigt att ge människor en rimlig möjlighet att få chans att göra karriär och fullt ut bli en del av vårt samhälle. Vidare kan personer som är födda i andra länder utgöra en

tillgång vad gäller språkkunskaper och kulturell förståelse. Det är en anseelig del svenska medborgare som har en sådan bakgrund och jag tror det vore ett misstag att per automatik stänga dem ute från känsliga anställningar. Däremot är det nödvändigt att ta fram riktlinjer och ett förhållningssätt till hur rekrytering ska genomföras i dessa fall. Att ignorera problemet, att inte våga ta upp det till diskussion, är både farligt och kontraproduktivt.

En annan fråga är hur arbetsgivaren på bästa möjliga sätt kan förhindra rekrytering av personal som har någon typ av koppling till antagonistiska aktörer, oavsett om dessa är våldsbejakande extremister eller kriminella aktörer av något slag. Sverige har som bekant inlett arbetet med att återinföra allmän värnplikt, polisen ska rekrytera tusentals nya medarbetare och dessutom utförs viktiga arbetsuppgifter hos olika privata aktörer. Även detta område kräver en förutsättningslös diskussion om hur man på bästa sätt kan rekrytera lämpliga personer.

En närbesläktad och lika viktig fråga är hur man kan skydda både verksamheten och individen

under en pågående anställning. Människor kan förändras vad gäller omdöme, lämplighet och politiska åsikter. Detta är något som kan ske relativt snabbt, och det är viktigt att det finns lämpliga metoder och verktyg för att upptäcka sådana förändringar hos de anställda. Det räcker med andra ord inte längre med slentrianmässiga säkerhetssamtal.

Hotbilden och samhället har förändrats.

I vissa fall är det dessutom nödvändigt att föra en diskussion om hur personer ska behandlas när en anställning har upphört. För det första finns det en risk att en f d anställd känner sig bitter och åsidosatt, något som kan göra personen sårbar för rekryteringsförsök. För det andra måste frågan i vissa fall ställas hur f d anställda ska få använda sin kunskap efter avslutad anställning. D v s, är det rimligt att en anställd med känsliga arbetsuppgifter kan byta

anställning och kanske övergå till konkurrerande verksamhet eller till någon form av verksamhet där hans eller hennes kunskap på något sätt kan missbrukas eller exploateras av den nya arbetsgivaren? Återigen, detta är något som måste diskuteras förutsättningslöst och utan skygglappar.

ANALYSERA MOTSTÅNDAREN

Jag är övertygad om att dessa problem kan lösas förhållandevis enkelt. Arbetsgivare, oavsett om de är statliga eller privata, borde i större utsträckning samverka och utbyta kunskap och erfarenheter om dessa frågor. En grundläggande utgångspunkt för sådana samtal och diskussioner bör vara motståndarens förmåga och vilja. Vi vet redan nu att de antagonistiska aktörerna, oavsett om de är statliga eller icke-statliga, är uthålliga och kunniga. De har ofta en god förmåga att arbeta långsiktigt, inte minst vad gäller rekrytering av s k insiders. Vårt bästa försvar är att ta detta problem på allvar och inte bjuda dessa aktörer på möjligheter att skada vårt samhälle.

Hans Brun är Senior analytiker, Scandinavian Recruitment Intelligence.

Välkomna att söka bidrag för åtgärder som bidrar till stärkandet av Sveriges försvar och fredsbevarande åtgärder.

Berättigade att söka är frivilliga försvarsorganisationer och organisationer som verkar för stöd till samhälle och individer.

Ansökningar kan göras under två perioder per år:
1 april – 1 september och 1 oktober – 1 mars

För ansökningsformulär och mer information, se hemsidan.

Demokratien behöver försvaras

*Nu inrättas en ny psykförsvarsmyndighet. Den måste rimligen ha som en av sina centrala uppgifter att kartlägga och offentliggöra propagandaangrepp på Sverige. Den nya psykförsvarsmyndighetens uppgift blir naturligtvis inte att få svenskarna att ställa upp bakom regering, myndigheter eller speciella åsikter, utan just att kartlägga utländsk påverkan, skriver **Olle Wästberg**.*

Foto: ArtMediaFactory / Shutterstock.

I våras publicerade jag boken "Den hotade demokratin". Många har blivit förvånade. Är verkligen den svenska demokratin hotad? Svaret är snarast nej, men en Novus-undersökning från 2019 visar att 59 procent av svenskarna anser att demokratin har försvagats under de senaste tio åren. Den svenska demokratin, liksom de flesta europeiska länders, grundades för 100 år sedan. Dock är i de flesta europeiska länder de yngre generationerna måttligt engagerade för demokratin.

DEMOKRATIN I KRIS

Samtidigt har demokratin under 15 år minskat över hela världen. *Freedom House*, ett ansett amerikanskt forskningsinstitut, konstaterar att demokratin befinner sig i svår kris och att endast 4,5 procent av världens befolkning lever i full demokrati, medan en tredjedel lever i starkt auktoritära stater som Kina och Filippinerna. Svenskarna tillhör lyckligtvis de 4,5 procenten.

Den internationella minskningen beror inte på diktaturer eller militärkupper, utan på att demokratiska val manipuleras, att pressfriheten minskar och att minoriteternas ställning blivit mer utsatt. Vi ska vara medvetna om att de auktoritära regimerna i Ryssland, Turkiet, Ungern och Polen alla är folkvalda.

Det finns oroande inslag i Sverige. Engagemanget i politiken är långt mindre än förut. De politiska partierna har bara kvar en spillra av det medlemstal som de hade för några decennier sedan. Flera undersökningar visar att en majoritet av unga svenskar inte tycker att det är nödvändigt att leva i en demokrati.

SVERIGE INTE UNDANTAGET

Dessutom är framtidsstron och känslan av samhällsgemenskap

långt lägre än tidigare. Det har dessutom minskat under coronan. Internationellt sett vet vi att bristande framtidsstro har gynnat Donald Trump och andra populisterna.

Vad som också är allvarligt i Sverige är att mellanvalsdemokratin är låg. En undersökning som vi gjorde i Demokratiutredningen visade att endast 15 procent av svenskarna ansåg att de hade någon som helst möjlighet till inflytande på politiken mellan valen. Vi har också längst period mellan valen av alla demokratier, eftersom vi unikt nog har nationella och lokala val samma dag. Det gör att den kommunala politiken kommer i skuggan av regeringsfrågan.

Den politiska opinionsbildningen domineras numera helt av de sociala medierna.

Till detta kommer att de valda representanterna i Sverige är mer okända än i de flesta andra demokratier. Det är få som vet vilken riksdagsledamot som de valt eller kan namnge en lokal politiker.

Bland det kontroversiella i Sverige är också om public service ska fortsätta att vara oberoende eller bli politiskt styrt. Det finns en motion från Sverigedemokraterna (SD) om att journalister som enligt dem inte är opartiska och sakliga ska kunna straffas. Detta är något som genomförts i Ungern och Polen. Public Service ligger öppet för politisk påverkan, eftersom det är regeringen som utser förvaltningsstyrelsen, som i sin tur utser de tre public-service-styrelserna.

Speciellt för Sverige är att grundlagen är lättare att ändra än i de flesta demokratier. En riksdagsmajoritet skulle med en rösts majoritet kunna ta bort det demokratiska. Därefter kan statsministern utlysa ett extraval och sedan kan grundlagsändringarna konfirmeras med en rösts majoritet.

SOCIALA MEDIER

Den politiska opinionsbildningen domineras numera helt av de sociala medierna. Inför förra riksdagsvalet visade en undersökning att de flesta förstagångsväljare använde Facebook som informationskälla. I 2018 års val var SD mer aktiva på Twitter och Facebook än samtliga andra partier tillsammans. Det bör sägas att eftersom de sociala medierna är så politiskt centrala är det inte SD som är överrepresenterat, utan de andra partierna som är alltför passiva. Det extrema partiet Alternativ för Sverige var mer aktivt än alla partier utom SD.

Dessutom använde källor i Ryssland och Kina svenska sociala medier under de senaste valrörelserna i Sverige och i de flesta västliga länder. Den brittiske journalisten Peter Pomerantsev skriver i boken "Ingenting är sant och allting är möjligt" om hur Ryssland under senare år haft strategin att skapa ett slags informationskaos i västvärlden. Strategin syftar till att underminera trovärdigheten hos medier och den demokratiskt valda överheten. Man vill bidra till en polarisering som minskar samhällsgemenskapen, något som i ett allvarligt läge försvagar länders försvarsförmåga.

Vi vet också att de som i ett land är fientliga mot dagens demokrati just använder nätet. Ett exempel på hur en rysk kanal kan spela roll är *VKontakte*, den ryska motsvarigheten till Facebook. Där väljer svenska Nordiska motståndsrörelsen

att lägga ut inlägg – som inte granskas på det sätt som numera ofta sker hos Facebook. Under valrörelsen 2018 skapade man t ex bilder av statsminister Stefan Löfven bakom galler och Centerpartiets ledare Annie Lööf iklädd hijab. Dessa ”memes” delades sedan tiotusentals gånger på andra siter.

Det finns tusentals exempel på hur ryska källor under EU-valet 2019 spred desinformation i europiska länder. EU-kommissionen har en särskild grupp som arbetar med ryska informationsangrepp. EU-ordföranden Donald Tusk sa: ”Det finns externa antieuropeiska krafter som försöker påverka européernas demokratiska ställningstagande”. Detta skedde också i Sverige, där några helt lögnaktiga rubriker, som cirkulerat med dolda utländska källor var: ”Svenska feminist-regeringen beordrar polisen att inte utreda våldtäkter” och ”Svensk stad tillåter muslimska böneutrop, men förbjuder kyrklig klockringning”. Patrik Oksanen, en av de främsta experterna på informationskrig, visar att ”mellan alternativa sajter i Sverige och ryska propagandamedier kan det handla om bara timmar”. I sin årsbok 2020 bedömer Säkerhetspolisen att de digitala säkerhetshoten mot Sverige kommer att öka de närmaste åren.

MOTOFFENSIV KRÄVS
Skolan måste spela en huvudroll i försvaret mot desinformationen. ”Nätkunskap” borde vara ett viktigt inslag i skolundervisningen

Skolan har en nyckelroll i försvaret mot desinformation. Foto: Gorodenkoff / Shutterstock.

både av sociala och samhälleliga skäl. Styrkan ligger i att förstå hur propagandan arbetar. Det kräver också att lärarutbildningen får ett sådant inslag. Ingen elev bör få gå ut skolan utan att ha bibringats ett källkritiskt sinne och kunskap om hur information kan manipuleras och hur rykten kan spridas.

Myndigheten för psykologiskt försvar – där jag var krigsplacerad som avdelningschef – lades märkligt nog ner 2008 av alliansregeringen. Nu inrättas en ny psykförsvarsmyndighet. Den måste rimligen ha som en av sina centrala uppgifter att kartlägga och offentliggöra propagandaangrepp på Sverige.

Den nya psykförsvarsmyndighetens uppgift blir naturligtvis inte att få svenskarna att ställa upp bakom regering, myndigheter eller speciella åsikter, utan just att kartlägga utländsk påverkan. Samtidigt vet vi från bland annat Ungern och Polen att de auktoritära populistiska regeringarna omedelbart genomfört en politisering av myndigheter

för att skapa kontroll över medier och opinionsbildning. En ny – helt annorlunda – svensk regering ska inte kunna använda psykförsvarsmyndigheten som propaganda-central. Det är därför nödvändigt att den nya myndigheten verkligen blir självständig med höga trösklar mot politisk påverkan.

Propaganda i samband med krig är ingenting nytt. För 2 500 år sedan skrev den kinesiske generalen Sun Tzu i boken ”Krigets konst”: ”Det är inte enastående skicklighet att vinna etthundra segrar i etthundra slag. Enastående skicklighet är att besegra fienden utan strid”. Också Djingis Kahn ansåg att man inte behövde vara militärt överlägsen om man kunde manipulera fiendens uppfattningar. Idag har kampen om informationen kommit att bli en allt viktigare del av säkerhetspolitiken.

Olle Wästberg är tidigare riksdagsledamot (L) och ordförande i statliga Demokratiutredningen. Hans bok ”Den hotade demokratin” kom i våras.

Värnplikt och rösträtt för kvinnor

*Det självklara idag, att kvinnor och män har samma rättigheter, gällde inte för etthundra år sedan.
Foto: Anders Löwdin / Sveriges riksdag.*

*Långt ifrån alla stod bakom satsningarna på försvaret. En liberal ledarskribent i Dagens Nyheter invände mot denna fördelning av skattemedlen och myntade begreppet "Det befästa fattighuset" om Sverige. Uttrycket kom sedan att användas mot regeringen, särskilt i vänsterkretsar, skriver **Bo G Hall**.*

I vårt land har i år högtidlighållits att ett sekel passerat sedan parlamentarismen infördes, liksom rösträtt för kvinnor. Detta uppnåddes först efter en drygt trettioårig politisk kamp, som inte minst handlade om vårt försvar. Mest omtalad är den mycket svåra kris som utlöstes av borggårdstalet 1914. Det brukar anges att detta tal avsåg anslagen till armén och marinen, men det handlade i verkligheten lika mycket om

kungens, riksdagens och regeringens roller.

FÖRSVARET OCH DEMOKRATIN

Vid sidan av tullstriden hamnade försvarsfrågan i fokus i riksdagen under 1800-talets sista decennier. Den efterhand eskalerade konflikten inom unionen med Norge bidrog till detta. Samtidigt stod det klart att 1600-talets indelningsverk blivit alltmer föråldrat. De nationalist-sinnade politikerna argumenterade

för ett värnpliktssystem, oftast sammankopplat med en skatte-reform. Den skulle befria de i andra kammaren politiskt dominerande bönderna från merparten av de traditionella jordskatterna.

Framförallt gällde försvarsdiskussionerna tre olika sakområden: nya typer av befästningar, anslag till utbyggnad av flottan samt reformer av arméns bemanningssystem. Försvarsvännerna fanns framför allt i den konservativt dominerade

första kammaren. Från mitten av 1890-talet kom de att nå betydande framgångar inom de tre områdena. Genom olika beslut lades grunden till en personell, fortifikatorisk och sjömilitär upprustning; överträffande allt vad de drömt om. Under mer än tjugo år hade Sverige extremt höga försvarskostnader, upp till halva statsbudgeten; två till tre gånger mer än i jämförbara länder.

Långt ifrån alla stod bakom dessa satsningar. En liberal ledarskribent i Dagens Nyheter invände mot denna fördelning av skattemedlen och myntade om Sverige begreppet "det befästa fattighuset". Uttrycket kom sedan att användas mot regeringen, särskilt i vänsterkretsar. Bland Liberalerna som nu höll på att organisera sig i Frisinnade landsföreningen löd parollen alltmer "försvar och reformer".

VÄRNPLIKT OCH RÖSTRÄTT

Särskilt svår var frågan om allmän värnplikt. Efter utdragna förhandlingar kunde dock riksdagen 1901 ta ett beslut i frågan som innebar att armén helt och hållet lämnade sina övningsläger och förlades i kaserner. Varje åldersklass skulle genomgå en grundutbildning på i allmänhet 240 dagar, med viss variation beroende på försvarsgren och militär befattning, till vilket sedan kom ett antal repetitionsövningar. Det gamla indelningsverket kunde äntligen avskaffas.

Det var vid denna tid som Verner von Heidenstams ofta citerade ord tillkom: *Det är skam, det är fläck på Sveriges banér, att medborgarrätt heter pengar*. Texten publicerades på valdagen 1899. Den gamla koppling mellan inkomst och rösträtt som avsågs bekämpades aktivt av Liberalerna under deras uppåttstigande ledare Karl Staaf.

Samtidigt insåg högergrupperna att värnplikten på något sätt

måste kopplas till rösträtten. Ett av regeringen utlovat initiativ i denna fråga infriades dock inte i realiteten. Ej heller lyckades Staaf, som tillträtt som statsminister 1905 efter att unionskonflikten fått en fredlig lösning, åstadkomma något resultat. Först högerledaren Arvid Lindman, som övertog regeringschefsposten 1907, kunde få accept för en viss, om än begränsad, överenskommelse om allmän rösträtt för män. Detta förde ändå hela frågan flera steg framåt.

Den allmänna värnplikten var en betydelsefull faktor när Sveriges kvinnor äntligen fick rösträtt.

Inom Socialdemokraterna, som med liberal hjälp fått in sin främste företrädare, Hjalmar Branting, i riksdagen 1896, levde länge radikala tänkesätt, där militären var den viktigaste måltavlan. Försvaret sågs som en av det borgerliga förtryckarsamhällets främsta symboler. Branting vände sig vid sekelskiftet mot militarismen såsom krigslagar i fredstid, paradexercis, snobbism och råhet; allt detta måste bort. Men han hade en annan syn på frivillig folkbeväpning och kunde acceptera en folklig värnpliktsarmé. Priset för arbetarnas medverkan hette dock allmän rösträtt, och när det slutliga målet om "lyckoriket" hade uppnåtts skulle försvaret ersättas av pacifism och internationalism.

EN ÅSIKTSBARRIÄR

Inom Brantings parti var man dock ingalunda enig om taktiken. Bland de yngre grupperna blev Zeth Höglund hjälte sedan han 1905, i

samband med unionskrisen, dömts till ett halvt års fängelse för att ha distribuerat den revolutionära skriften *Ned med vapnen!*

Försvaret fortsatte att dominera debatten. Liberaler och Socialdemokrater lovade att sänka försvarsutgifterna och avståndet mellan höger och vänster var stort. Gapet växte ytterligare, bland annat som följd av kriget på Balkan och den efterhand ökade spänningen mellan stormakterna. I det allt dystrare världsläget såg högergrupperna en möjlighet att konfrontera vänsterpartierna och dessutom förhindra en radikalare rösträttsreform.

Inför valet 1911 lade dock Liberalerna fram ett program där huvudpunkterna avsåg försvaret, rösträtten och nykterheten. Partiet vann framgång och Staaf kunde på nytt överta statsministerposten. Ifråga om försvaret drev han behovet av ett samlat grepp över kostnaderna och en mer långsiktig planering. Inom partiet växte det samtidigt fram en försvarsvänlig grupp bland akademiker och städernas radikaler. Till dem hörde Nils Edén.

Strax före jul 1913 gav Staaf efter för trycket och accepterade en utbyggnad av flottan och armén. Men detta visade sig vara för sent. Samma dag gick nämligen uppropet ut i landet om ett bondetåg till stöd för försvaret. Den 6 februari påföljande år talade Gustav V på slottets borggård inför 30 000 bönder, där han öppet tog avstånd från statsministerns försvarspolitik och hävdade en personlig kungamakt. Därmed var Staafs ställning ohållbar och regeringen avgick.

I det följande valet gick Högern och Socialdemokraterna starkt framåt på Liberalernas bekostnad. Samtidigt mörknade molnen ännu mer internationellt. Första världskrigets utbrott kort därefter medförde en

En slogan som kunde höras var "En man, en röst, ett gevär". Foto: Oskar Alfred Ellqvist / Armémuseum.

inrikespolitisk borgfred med den i princip opolitiske ämbetsmannen Hjalmar Hammarskjöld som statsminister. Partierna enades om att öka utgifterna för neutralitetsvakten.

Kriget kom efterhand att medföra stora påfrestningar i form av dyrtid och hungerkravaller. Förtroendet för regeringen eroderade och statsministern tvangs avgå sedan en proposition om ökat stöd till försvaret fallit i riksdagen i mars 1917. Den moderat konservative Carl Swartz tillträdde övergångsvis som regeringschef.

KVINNORNA FÅR RÖSTRÄTT

I oktober samma år inleddes den dramatiska och på senare tid ofta beskrivna slutfasen när koalitions-

regeringen Edén-Branting trädde till, med den förre som statsminister. Den lade fram en proposition om rösträtt även för kvinnor, som förstakammarhögern synnerligen motvilligt tvangs acceptera. Beslutet om kvinnlig rösträtt togs slutgiltigt år 1919 och tillämpades för första gången 1921.

Den allmänna värnplikten var en betydelsefull faktor när Sveriges kvinnor äntligen fick rösträtt. Däremot dröjde det ända till januari 2018 innan värnplikten omfattade också dem.

EFTERSKRIFT

Socialdemokraternas slutliga genombrott inom försvarspolitik kom när Per Albin Hansson 1925

som krigsminister fick riksdagens godkännande av en proposition innebärande att en tredjedel av armén och marinen kraftigt reducerades. Inget utrymme lämnades åt moderna stridsmedel såsom pansar eller flygplan. Allt skedde av tilltro till fredsarbetet inom det nybildade Nationernas Förbund.

Bo G Hall är fil dr och fd kommerseråd.

Ledarskap utan teorier

Författaren ställer frågan om detta är en miljö för teorier. Foto: Antonia Sehlstedt / Försvarsmakten.

Ledarskap är kärnan i officers- och gruppbefälsprofessionen. Kort sagt gäller det konsten att få människor att utföra sina uppgifter på bästa sätt.

Att formulera teorier kring ledarskap kan vara lönsamt. Teorierna utlovar recept till att bli en god ledare och ofta överdrivs ledarens funktion och betydelse inom gruppen. Dessutom överdrivs negativa former av ledarskap för att vi ska kunna känna oss duktiga och vidsynta: "Jag bedriver minsann varken 'låt gå-ledarskap' eller 'destruktivt ledarskap'"! Sökning efter "ledarskap" på Bokus.com ger 494 titlar, "Leadership" ger 27 360 titlar och böckerna utlovar "agilt ledarskap", "salutogent ledarskap" och "tillitsbaserat ledarskap".

Å ena sidan säljs ren pseudovetenskap, å andra sidan litteratur som tagits fram med en vetenskaplig metod, men som inte avhandlar ledarskap i en militär kontext. I stället beskrivs företagsvärlden och universitetsmiljön. Den militära nyttan av sådan litteratur är därför ungefär lika stor som det är för en universitetslektor att styra upp sina studenter med hjälp av militära handböcker.

Officersprogrammet i Sverige innehåller 15 högskolepoäng teoretiskt ledarskap och 15 högskolepoäng under mer praktiska förhållanden. Detta sipprar ner till förbanden, där gruppbefälsutbildningar inkluderar en teoretisk överbyggnad i ledarskap. Jag tror inte att denna undervisning i ledarskap orsakar någon skada. Däremot uppstår problem när militära ledare examineras i ledarskap genom att beskriva och diskutera teorier, samtidigt som uppföljningen av vad de faktiskt uträttat som ledare brister. Teorierna är nämligen helt frånvarande i det faktiska utövandet av ledarskap.

Ledarskap är, som nästan all mänsklig interaktion, ett resultat av lån och inspiration från andra. Vi testar att göra som andra har gjort i liknande situationer. Men här finns inte några teorier. Möjligen kan de nyttjas för att beskriva verkligheten, men det känns tämligen krystat.

Försök att isolera individens ledarskap från andra faktorer görs exempelvis genom kursen Utveckling av grupp och ledare (UGL). Där utvärderas vi som individer, isolerade från annan verksamhet. Lärdomarna från en sådan kurs är giltiga i lektionssalsmiljö, men en sådan metod kan liknas vid att studera djurs socialisering i fångenskap. I Försvarsmakten utgörs huvudverksamheten till största del av förbandens aktiviteter i fält. Där kan vi se det faktiska ledarskapet. Ledarstilarna är olika, det vi kan utvärdera är resultaten. Vilka grupperingstider uppnås? Hur fungerar eld och rörelse?

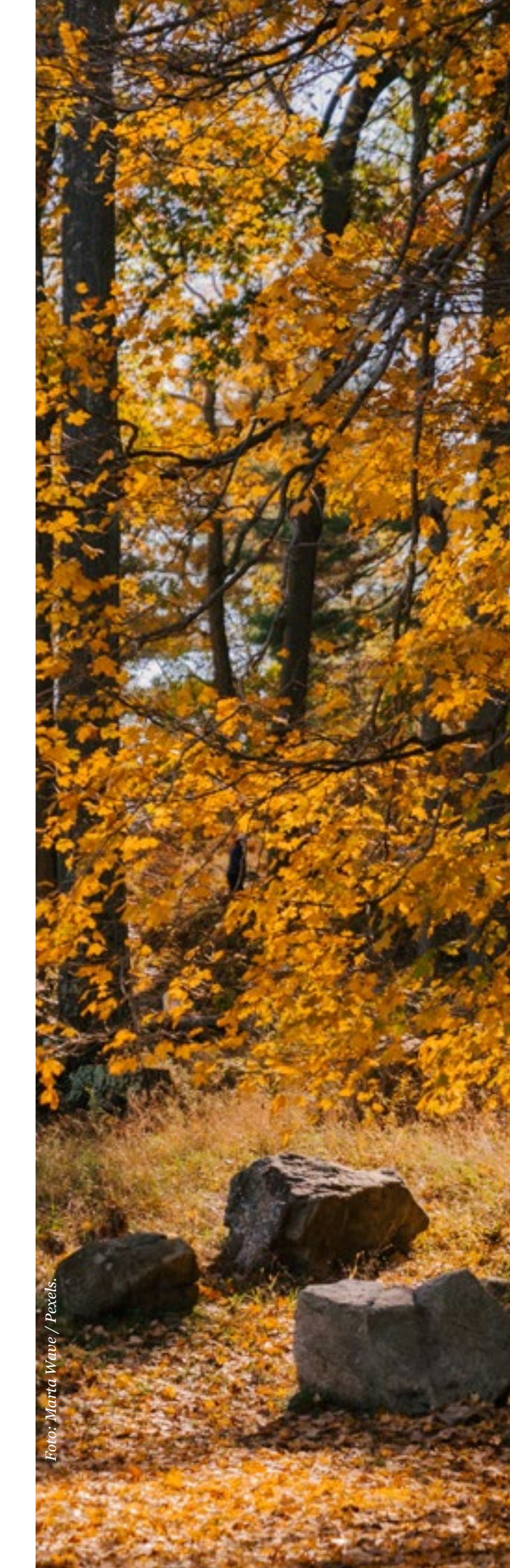
Oavsett om ledaren lyckas eller misslyckas med uppgiften så är hans eller hennes ledarskap en viktig faktor för resultatet. Dålig kommunikation och aggressivitet hos truppen faller tillbaka på enhetens ledarskap, men så gör också noggrannhet i förberedelser, tillräckliga kontroller och initiativtagande. Det kan därmed bedömas. Av frukten känner man trädet.

Under mina år som plutonchef har soldaterna varit mina lärare. Deras kritik är ovärderlig. Den kan inte teoretiseras, eftersom den är en del av vår relation. En annan typ av ledare hade kunnat uppnå likvärdiga resultat med ett helt annat ledarskap. Ledarskapet är nämligen personligt och utvecklas efter hand.

Teorierna ger en falsk förhoppning att vi genom egen förkovran kan hantera chefssituationen. Det går inte. Vi behöver utveckla vårt ledarskap bortom teorierna genom kritik, beröm, misslyckanden och råd från kollegor. Därför kan nyttan av teorierna ifrågasättas.

Andreas Braw är kapten med placering vid 13 Säkerhetsbataljonen, ett försvarsmakts-gemensamt förband.

Författare till Vårt Försvars krönika väljer själva sitt ämne och ansvarar för innehållet.

Stöd AFF - Bli medlem nu!

För 300 kronor/år får du fyra nummer av
Vårt Försvar och kallelser till föreningens aktiviteter
(t o m 25 år är medlemsavgiften 100:-).

Inbetalning sker till plusgiro 12711-8
alt bankgiro 482-8885 eller Swish 1234656641.

Ange:

Namn

Adress

Telefon

E-postadress

Ålder

**Mer information finns
på föreningens hemsida**

www.aff.a.se

aff

FÖR FRED, FRIHET, FRAMTID

Allmänna Försvarsföreningen, aff, är en ideell förening som har genomfört verksamhet och publicerat denna tidskrift sedan 1890!

aff är fristående från myndigheter och politiska partier och föreningens ändamål är att aktivt delta i den säkerhets- och försvarspolitiska debatten genom föredrag, diskussioner och seminarier i syfte att främja Sveriges förmåga att möta såväl militära som andra former av samhällshot.

Sverige är värt att försvara

